

Zastupljenost obrazovanja darovitih učenika u hrvatskim istraživanjima odgoja i obrazovanja

---

Štok, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:627900>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**ZASTUPLJENOST OBRAZOVANJA DAROVITIH
UČENIKA U HRVATSKIM ISTRAŽIVANJIMA ODGOJA I
OBRAZOVANJA**

Diplomski rad

Dora Štok

Zagreb, 2021.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

**Zastupljenost obrazovanja darovitih učenika u hrvatskim istraživanjima odgoja i
obrazovanja**

Diplomski rad

Dora Štrok

Mentor: dr.sc. Ante Kolak

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1. Uvod	1
TEORIJSKI DIO RADA	3
2. Teorijsko određenje i pristupi darovitosti	3
2.1 Osnovni pristupi darovitosti.....	3
2.1.1 Pristupi usmjereni na genetske činitelje.....	3
2.1.2 Pristupi usmjereni na kognitivne modele	4
2.1.3 Pristupi usmjereni na postignuće	4
2.1.4 Sustavski pristup.....	4
2.2 Teorijsko određenje darovitosti	5
3. Tko su daroviti učenici?	6
3.1. Karakteristike darovitih učenika	9
3.1.1 Socijalne i emocionalne karakteristike.....	10
3.1.2 Tjelesno-zdravstvene karakteristike	11
3.1.3 Motivacija, perfekcionizam, zanesenost, metakognicija	12
3.2 Predrasude i mitovi o darovitoj djeci.....	14
4. Identifikacija darovitih učenika	14
4.1 Temeljne metode identifikacije.....	15
4.2 Umjetna inteligencija kao pomoć pri identifikaciji darovitih učenika	17
4.3 Negativne posljedice identifikacije.....	18
5. Područno-specifična darovitost	18
5.1 Glazbena darovitost	19
5.2 Likovna darovitost.....	19
5.3 Matematička darovitost.....	20
5.4 Sportska darovitost.....	21
6. Odgojno-obrazovni rad s darovitim učenicima	21
6.1 Akceleracija.....	22
6.2 Obogaćivanje programa	23
6.3 Grupiranje darovitih učenika.....	24
6.4 Teorija višestrukih inteligencija kao podrška u nastavi darovitih učenika	24
6.5 Ostali oblici odgojno-obrazovne podrške	25
7. Učitelji darovitih učenika	28
8. Obrazovanje darovitih učenika u Republici Hrvatskoj i ostalim zemljama	30
EMPIRIJSKI DIO RADA	35

9. Metodologija istraživanja	35
<i>9.1 Problem i cilj istraživanja .....</i>	<i>35</i>
<i>9.2 Istraživačka pitanja .....</i>	<i>36</i>
<i>9.3 Način provođenja istraživanja .....</i>	<i>36</i>
<i>9.4 Prikaz rezultata .....</i>	<i>37</i>
10. Analiza rezultata i rasprava	47
11. Zaključak	64
12. Popis literature	68
13. Prilozi	76
<i>13.1. Prilog 1.....</i>	<i>76</i>

Zastupljenost obrazovanja darovitih učenika u hrvatskim istraživanjima odgoja i obrazovanja

Sažetak

Daroviti su učenici oni koji kognitivnim razvojem nadmašuju svoje vršnjake te pokazuju iznimnu uspješnost i izvrsnost u radu. Njihova iznimnost često im pomaže u odgojno-obrazovnim situacijama, no može im predstavljati i izvore raznolikih problema. Kako bi se problemi izbjegli, potrebno je pružiti iznimnu pažnju i podršku darovitim učenicima u odgoju i obrazovanju. Republici Hrvatskoj nedostaje upravo takva iznimna odgojno-obrazovna pažnja i podrška darovitima, kao što nedostaju i radovi o njima. Sukladno tome, ovaj se rad bavi istraživanjem časopisa, čiji se radovi bave tematikom darovitih učenika – radom na dokumentaciji analizirana su 63 rada objavljena u časopisima koji izlaze periodički. Rezultati su pokazali da od ukupno 2721 objavljenog rada u odabranim časopisima samo njih 2,31% čine radovi koji se bave tematikom darovitih učenika. Prvo istraživačko pitanje dalo je odgovore o kvantitativnoj zastupljenosti radova prema različitim kategorijama – prema zastupljenosti radova u odabranim časopisima, prema godinama objavljivanja, prema autorima s područja RH i drugih zemalja, prema istraživačkim i teorijskim radovima, metodologiji, metodama prikupljanja podataka i uzorku ispitanika u istraživačkim radovima. Drugim se istraživačkim pitanjem saznalo da je među 63 radovima obuhvaćenim istraživačkom analizom najzastupljenija tematika obrazovanje i obrazovani rad s darovitim učenicima. Kategorije drugog istraživačkog pitanja bavile su se zastupljenošću karakteristika darovitih učenika, specifičnim vrstama darovitosti, metodama identifikacije, osnovnim i ostalim oblicima odgojno-obrazovne podrške.

Ključne riječi: darovitost, daroviti učenici, odgoj i obrazovanje darovitih učenika, hrvatska istraživanja

Representation of gifted students in Croatian research of education

Abstract

Gifted students are those who surpass their peers in cognitive development and show exceptional success and excellence in work. Their exceptionality helps them in educational situations, but it can also be a source of various problems. In order to avoid problems, it is necessary to provide exceptional attention and support to gifted students in education. The Republic of Croatia lacks such exceptional educational attention and support for the gifted as it lacks papers on them. Accordingly, this paper deals with the research of journals whose papers deal with the topic of gifted students. With the method of working on the documentation, 63 papers which were

published periodically in journals, were analyzed. The results showed that out of a total of 2721 papers published in selected journals, only 2.31% of them are papers dealing with the topic of gifted students. The first research question gave us answers about the quantitative representation of papers by different categories - by the representation of papers within selected journals, by years of publication, by authors from the Republic of Croatia and other countries, by research and theoretical papers, methodology, data collection methods and the sample of respondents in research papers. The second research question revealed that out of 63 papers taken in the research analysis, the most common topic of papers is education and educated work with gifted students. The categories of the second research question dealt with the representation of the characteristics of gifted students, specific types of giftedness, identification methods, basic and other forms of educational support.

Key words: giftedness, gifted student, education of gifted students, Croatian research

1. Uvod

Daroviti su učenici heterogena grupa učenika s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, a kao takvi zaslužuju da se nastavne strategije, metode i oblici rada prilagode njihovim specifičnim interesima i željama. Uz to, očekuju se poštivanje i osnaživanje osjetljivog socio-emocionalnog i kognitivnog razvoja. Posebna se pozornost treba posvećivati i raznolikim vrstama inteligencije u skladu s kojima se oblikuju specifične vrste darovitosti. Za ostvarivanje takvog holističkog obrazovanja potrebni su učitelji koji su spremni na kontinuirano osobno i profesionalno usavršavanje te priznavanje i prihvaćanje darovitosti, pri čemu je važno razvijati pozitivne stavove učitelja o darovitim učenicima, njihovim karakteristikama i potrebama jer se jedino pozitivnim mišljenjem, koje je oslobođeno mitova i predrasuda, može pružiti sustavna skrb i pomoć darovitim učenicima u njihovu cjelokupnom rastu i razvoju.

Ovaj se rad bavi proučavanjem radova na temu darovitih učenika, njihovih karakteristika, identifikacijom i osnovnim odgojno-obrazovnim potrebama pa pripada području specijalne pedagogije. Naglasak se u radu stavlja na obrazovanje darovitih učenika pa se rad istovremeno dotiče i područja školske pedagogije.

U teorijskom se dijelu prvo opisuju osnovni pristupi pojmu darovitosti, a zatim se daje uvid u različita teorijska određenja darovitosti. Nakon određenja pojma darovitosti opisuju se osnovne karakteristike darovitih učenika, s posebnim naglaskom na socijalne i emocionalne osobitosti, tjelesno-zdravstvene karakteristike, motivaciju, perfekcionizam, zanesenost i metakogniciju. Prikazani su i predrasude te mitovi o darovitim učenicima koji se javljaju u nastavnoj praksi. Slijedi prikaz temeljnih metoda identifikacije darovitih učenika, gdje se upoznaje i umjetna inteligencija kao jedna od mogućnosti i pomoći pri identifikaciji darovitih. Prilikom opisivanja procesa identifikacije neizostavno je naglasiti negativne posljedice identifikacije. Rad prikazuje te opisuje i područno-specifičnu darovitost, oslanjajući se na najučestalije vrste darovitosti – glazbenu, likovnu, matematičku i sportsku. Nakon upoznavanja sa svim važnima aspektima pojma darovitosti i darovitih učenika opisuje se odgojno-obrazovni rad s darovitim učenicima, odnosno slijedi prikaz osnovnih oblika odgojno-obrazovne podrške, opisivanje važnosti teorije višestrukih inteligencija u nastavi te suvremenih pristupa radu s darovitim učenicima. Neizostavni su faktori kvalitetnog obrazovanja darovitih učenika njihovi učitelji, stoga se također opisuje njihova iznimna važnost. Zatim se

prikazuje obrazovanje darovitih učenika u Republici Hrvatskoj i obrazovanje darovitih u drugim zemljama. Nakon teorijskog dijela slijedi empirijski dio u kojem se određuju problem i cilj istraživanja te postavljaju istraživačka pitanja. Zatim se iznose podaci o načinu provođenja istraživanja i uzorku. U konačnici se prikazuju i analiziraju rezultati te se raspravlja o njihovoj važnosti. U zaključnom dijelu sažima se cjelokupni teorijski i empirijski dio rada te se prikazuju ograničenja i preporuke za daljnja istraživanja.

Broj radova koji se bave istraživanjem darovitih učenika i njihovim obrazovanjem nedostatan je s obzirom na ulogu koju daroviti učenici imaju u razvoju cjelokupnog društva. No, da bi daroviti učenici doista mogli pomoći društvu ili vlastitoj zemlji, potrebno je prilagoditi odgojno-obrazovne procese i rad njihovim specifičnim potrebama. Jedan od načina pružanja pomoći profesionalcima koji u praksi rade s darovitima otkrivanje je i upoznavanje s novim znanstvenim spoznajama i otkrićima u području rada s darovitima u obrazovanju. Upravo u tome može se primijetiti korisnost ovog rada za pedagošku praksu jer pruža detaljan uvid i razradu radova o darovitim učenicima s posebnim naglaskom na obrazovanje darovitih učenika. Isto tako, ovaj rad pomaže u podizanju svijesti o važnosti istraživanja područja darovitosti i obrazovanja darovitih kako bi se smanjila zanemarenost ovog područja u hrvatskim istraživanjima.

TEORIJSKI DIO RADA

2. Teorijsko određenje i pristupi darovitosti

2.1 Osnovni pristupi darovitosti

Od samih početaka društva postoje pojedinci koji se svojim znanjima, vještinama, sposobnostima i ponašanjima razlikuju te ističu od ostatka populacije. Takvi su pojedinci oduvijek bili društveni fenomeni, a znanstvenicima zanimljivo područje istraživanja, stoga potreba za otkrivanjem i razumijevanjem posebnih individualnih obrazaca ponašanja, obilježja sposobnosti te specifičnih znanja i vještina nije karakteristično samo za moderno društvo, već je ta potreba prisutna još od razdoblja antike (Krafft i Semke, 2008). Dakle, darovitost nije pojam novijeg datuma, a u 17. stoljeću posebnu pažnju posvetio joj je i jedan od najistaknutijih pedagoga Jan Amos Komensky koji ističe važnost darovitih pojedinaca i njihove rane identifikacije (Brajčić i sur., 2018). Međutim, početak se znanstvenog zanimanja za darovite veže uz Lewisa M. Termana koji je sa svojim suradnicima započeo longitudinalno istraživanje intelektualno darovite djece te među prvima ponudio definiciju darovitih (Koren, 2013; Vlahović-Štetić, 2008). Nakon L. M. Termana velik se niz znanstvenika bavi darovitim pojedincima, njihovim karakteristikama i potrebama. Svaki je znanstvenik, na temelju vlastitih istraživanja, ponudio svoje posebno viđenje darovitosti. Takvo je dugogodišnje znanstveno bavljenje darovitima dovelo do mnogobrojnih i različitih definicija te pristupa darovitosti, a pritom svaka definicija i svaki pristup imaju svoje posebno znanstveno utemeljenje koje ističe različite važne aspekte darovitosti. U skladu s navedenim, u nastavku rada bit će prikazani osnovni teorijski pristupi darovitosti.

2.1.1 Pristupi usmjereni na genetske činitelje

Pristupi usmjereni na genetske činitelje darovitost određuju putem psihometrijskih paradigmi, a naglasak stavljaju na osobine darovitih koje su uvelike genetski određene (Vlahović-Štetić, 2008). Ovom pristupu pripada L. M. Terman koji naglašava da su daroviti pojedinci oni koji imaju kvocijent inteligencije veći od 140 (Koren, 2013) i H. Gardner koji govori kako svi pojedinci posjeduju osam specifičnih inteligencija: lingvističku, logičko-matematičku, prostornu, glazbenu, tjelesno-kinestetičku, interpersonalnu, intrapersonalnu i prirodnu inteligenciju (Kadum i Hozjan, 2015).

Također, naglašava kako svaki pojedinac ima jedinstvenu kombinaciju inteligencija koje nisu jednako razvijene (Gardner, 1993). Svaka je osoba specifična i posjeduje individualni profil sposobnosti po kojem se razlikuje od drugih. Ovom se pristupu najviše zamjera oslanjanje na visoke rezultate u testovima inteligencije kojim se može utvrditi samo „školska darovitost“ (Svalina i Matijević, 2011).

2.1.2 Pristupi usmjereni na kognitivne modele

Najistaknutiji je znanstvenik pristupa usmjerenog na kognitivne modele Sternberg. Sternberg naglašava kako visoko intelektualno funkcioniranje osobe nije dovoljno za uspjeh u realnim životnim situacijama, već su za to potrebne određene kognitivne osobine (Kadum i Hozjan, 2015) te izdvaja tri manifestna oblika inteligencije – analitičku, sintetičku i praktičnu, po čemu je posebno poznat (Kadum i Hozjan, 2015; Vlahović-Štetić, 2008). Dakle, pristupi usmjereni na kognitivne modele uz visoku inteligenciju posebno važnim i presudnim smatraju posjedovanje određenih kognitivnih karakteristika poput motivacije, deklarativnog i proceduralnog znanja, procesiranja informacija, pamćenja, procesa rješavanja problema, a najvažnije su metakognitivne vještine kojima se daroviti pojedinci razlikuju od nedarovitih (Vlahović-Štetić, 2008).

2.1.3 Pristupi usmjereni na postignuće

Najpoznatiji je autor pristupa usmjerenog na postignuće Renzulli sa svojom troprstenastom koncepcijom darovitosti (Vlahović-Štetić, 2008). Navedeni pristup i koncepcija ističu razlikovanje potencijala i postignuća djeteta te naglašavaju kako jedino kombinacijom, a posebno kombinacijom natprosječno razvijenih sposobnosti, specifične motivacije za rad i visokim stupnjem kreativnosti možemo biti identificirani kao daroviti (Cvetković-Lay i Sekulić Majurec, 1998; Vlahović-Štetić, 2008). Dakle, pristup usmjeren na postignuće govori kako je samo realizirana darovitost uistinu darovitost (Vlahović-Štetić, 2008).

2.1.4 Sustavski pristup

Relativno nov, sustavski pristup naglašava važnost cjelokupnog životnog okruženja (obitelj, vršnjaci škola, širi društveni sustav) za razvoj darovitosti (Vlahović-Štetić, 2008). Ovom pristupu darovitosti pripada Tannenbaum s petfaktorskim modelom

nadarenosti-izvrsnosti u kojem se, uz cjelokupno okruženje, naglašava važnost specifičnih slučajnih susreta s okolinom koji ubrzavaju i olakšavaju pojavljivanje te identificiranje darovitosti (Koren, 2013). Pet faktora u Tannebaumovu modelu čine opće sposobnosti, specifične sposobnosti, ne-intelektualni činitelji, okolinska podrška i slučajnost/sreća, a važnost pojedinog faktora mijenja se s obzirom na vrstu nadarenosti (Vlahović-Štetić, 2008).

2.2 Teorijsko određenje darovitosti

Svi prethodno opisani pristupi ukazuju na složenost i raznolikost pojma darovitosti koji se počeo istraživati još u vrijeme antike. Dugi period istraživanja darovitosti doveo je do raznolikih definicija koje su se mijenjale s obzirom na vrijeme nastanka te na osnovi uvjerenja znanstvenika koji su definicije oblikovali. Ono što se u prvotnim opisima darovitosti naglašava su iznadprosječno razvijene sposobnosti općeg intelektualnog funkcioniranja koje se iskazuju kvocijentom inteligencije. Međutim, darovitost se ne može i ne smije ograničavati na kvocijent inteligencije, već je potrebno intenzivno tragati za novim mogućnostima definiranja darovitosti, što je do danas uspjelo većini autora. Na složenost definiranja darovitosti utječu i normativno-legislativni okviri različitih zemalja kojima se vode u identifikaciji, obrazovanju i poticanju darovitih pojedinaca. Za praktične svrhe valja odabrati i slijediti jedan pristup i definiciju darovitosti jer nam to osigurava koherentnost u radu s darovitim pojedincima (Vlahović-Štetić, 2008). U nastavku slijedi prikaz istaknutih definicija darovitosti.

„Daroviti pojedinci (oni) koji se mogu svrstati u gornjih 1% prema općim intelektualnih sposobnostima, utvrđenim Bine-Standfordovom skalom inteligencije, ili nekim sličnim instrumentom“ (Mišćević, 2006, 283, prema Kadum i Hozjan, 2015, 14).

„Gagne (1995, prema Gojkov, 2002, 17), pojam darovitosti opisuje kao posjedovanje visokih prirodnih sposobnosti, dijelom urođenih, koje se mogu smatrati 'darovima' prirode i koje su dijelom razvijene procesom sazrijevanja kao i svakodnevnim korištenjem i/ili formalnom praksom“ (Kadum i Hozjan, 2015, 15).

„Nadarenost je svojevrsan sklop osobina na osnovi kojih je pojedinac u jednome ili više područja ljudskih djelatnosti sposoban trajno postizati izrazito visok natprosječni uradak“ (Koren, 1989, 9).

„Darovitost je sklop osobina koje omogućuju pojedincu da dosljedno postiže izrazito iznad prosječan uradak u jednoj ili više aktivnosti kojima se bavi“ (Cvetković-Lay i Sekulić Majurec, 1998, 15).

Hrvatski pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika (NN 34/1991) darovitost definira kao „ (...) sklop osobina koje učeniku omogućavaju trajno postignuće natprosječnih rezultata u jednom ili više područja ljudske djelatnosti, a uvjetovano je visokim stupnjem razvijenosti pojedinih sposobnosti, osobnom motivacijom i izvanjskim poticanjem.“

Bez obzira na mnogobrojne različite definicije i pristupe pojmu darovitosti ono nije samo pitanje definicije, identifikacije i svrstavanja u kategorije, nego je važno pitanje našeg odnosa, međusobne komunikacije i tolerancije prema drugačijim i posebnim pojedincima (Cvetković-Lay, 2010). Darovite učenike ne možemo, dakle, svesti samo na znanstvene definicije i teorijska opisivanja njihovih specifičnih karakteristika, već su od iznimne važnosti naše implicitne pedagogije. Navedene definicije govore tko i što su daroviti učenici, no one ne pripremaju za mnogobrojne izazovne situacije koje se javljaju u praksi. Reakcija u određenoj situaciji ovisi o našim stavovima, mišljenjima i uvjerenjima, pa je važno njegovati pozitivne stavove učitelja o darovitim učenicima jer oni utječu na cjelokupnu školsku klimu te potiču kvalitetan i primjeren odnos prema darovitim učenicima.

3. Tko su daroviti učenici?

Vlahović-Štetić (2008) navodi pet kriterija koje osobe moraju udovoljiti da bi bile proglašene darovitima: kriterij izvrsnosti, kriterij rijetkosti, kriterij pokazljivosti, kriterij produktivnosti i kriterij vrijednosti. Na primjeru učenika to znači da on mora biti izrazito dobar ili izuzetno bolji od svojih vršnjaka s kojima se uspoređuje. Isto tako, postignuće koje ostvari mora biti vrlo rijetko u odnosu na skupinu u kojoj se učenik nalazi. Učenik mora moći predstaviti, pokazati ili ponoviti svoje izrazito bolje postignuće. Također, učenici bi morali pokazivati produktivnu manifestaciju darovitosti kako bi ostvarili kriterij produktivnosti, a rijetko postignuće učenika organizacija ili društvo mora smatrati vrijednim.

Ostvarivanjem svih kriterija učenik se može definirati kao darovit. Sukladno tome, definicija darovite djece glasi: „Kao darovitu, odgajatelji uvijek izdvajaju djecu koja mnoge stvari rade prije, brže, uspješnije i drugačije od svojih vršnjaka i koja u tome imaju bolja i viša postignuća“ (Cvetković-Lay i Sekulić Majurec, 1998, 15).

Prije no što se darovitost iskaže, mora za nju postojati potencijal, odnosno mora biti prisutna potencijalna darovitost. Potencijalna se darovitost opisuje kao niz naslijeđenih predispozicija koje će se u određenim okolnostima razviti u darovitost, što znači da svi učenici imaju razvijene određene sposobnosti koje im omogućuju postizanje izrazito iznadprosječnih rezultata u određenim područjima (Sindik, 2010). Nakon što se potencijalna darovitost ostvari, može se govoriti o produktivnoj darovitosti. Upravo se produktivna darovitost iskazuje u ranijem, bržem, boljem, višem i uspješnijem postignuću (ibid.).

Već je objašnjeno kako je darovitost vrlo složen i kompleksan pojam s mnogobrojnim definicijama, a na isti način može se pristupiti i terminima za opisivanje darovitih učenika. Naime, u praksi se koristi nekoliko sličnih, ali značenjem izrazito različitih termina kojima se opisuju daroviti učenici. Najčešće preklapanje dolazi između pojmova darovitost i talentiranost. No, talentiranost se odnosi na naslijeđenu natprosječnu razvijenu sposobnost u nekom specifičnom području u kojoj se iskazuje izrazita uspješnost, primjerice u glazbi ili matematici (George, 2005; Koren, 2013). S druge strane, daroviti učenici su oni koji pokazuju izrazitu uspješnost u mnogim različitim područjima djelovanja i imaju visoko razvijene sposobnosti (Cvetković-Lay i Sekulić Majurec, 1998; George, 2005).

Vrijedno je spomenuti i razliku između darovitosti, *čuda od djeteta* i genija. *Čudo od djeteta* dijete je s izrazito naprednim i neujednačenim razvojem različitih sposobnosti koje su se javile već u ranoj dobi te se njegovi rezultati mogu uspoređivati s rezultatima zrelog stvaratelja (Svalina i Matijević, 2011; Kadum i Hozjan, 2015). Uz pojam *čudo od djeteta* često se spominje i pojam genija. Svalina i Matijević (2011) napominju kako se pojam genija danas koristi još samo u svakodnevnom govoru, a umjesto genija govori se o izuzetno darovitim ili iznimno visoko darovitim učenicima. Navedeno potvrđuju Kadum i Hozjan (2015) koji o pojmu genija govore u okviru pojma darovitosti, a opisuju ga kao stvaralačku aktivnost koja daje znanstvena, umjetnička ili pronalazačka djela koja

imaju veliki utjecaj na ljudsku misao i društvo te su značajna jer dovode do promijene znanstvenih paradigmi.

Prilikom odgojno-obrazovnog rada s darovitim učenicima važno je razlikovati bistru djecu od darovite djece. Bistra, *živa* djeca ona su koja moraju uložiti puno vremena kako bi ovladala određenim područjem, pri čemu i dalje ne postižu istu razinu postignuća kao darovita djeca koja s puno manje truda u istom području postižu još bolje rezultate (Sindik, 2010). Također, bistra djeca uče sporim tempom, potrebna im je pomoć, podrška, instrukcija i ohrabrenje odraslih (ibid.). Osim navedenog, ona ne razvijaju nova kreativna rješenja, nego su usmjerena na ponavljanje i reprodukciju. Vrlo su poslušna i marljiva te svoje obaveze obavljaju na vrijeme uz veliku točnost.

U specifičnu skupinu darovitih učenika pripadaju dvostruko iznimni učenici. Specifični su po tome što posjeduju darovitost u određenom području, ali i poteškoću u učenju ili funkcioniranju. Takva kombinacija darovitosti i razvojnih poteškoća čini odrastanje te odgoj i obrazovanje iznimno složenim (Zrilić, 2018). Poznato je kako daroviti učenici iziskuju posebnu odgojno-obrazovanu pažnju te inovativnije modele obrazovanja. Iznimno dvostruki učenici zahtijevaju još više pomoći, podrške i pažnje, no u odgojno-obrazovnom procesu često su zapostavljeni. Kako bi se takvo stanje u praksi spriječilo, potrebna je kvalitetna, točna i pravovremena identifikacija, kao i usklađena te uzajamna podrška obiteljske i školske sredine jer se bez toga javlja opasnost od zanemarivanja i neiskorištavanja potencijala dvostruko iznimnih učenika (Zrilić, 2018). Baum i Owen (2005, prema Satler, 2020) dijele dvostruko iznimne učenike u tri skupine s obzirom na funkcioniranje u školskoj situaciji i teškoće u prepoznavanju. Prvu skupinu čine učenici s razvijenom natprosječnom sposobnošću apstraktnog mišljenja, logičkog rasuđivanja te dubinskog znanja, no koji istovremeno sporije usvajaju osnovne školske vještine, što se često pripisuje njihovoj površnosti ili lijenosti. U drugu se skupinu ubrajaju učenici kojima je prvo identificiran deficit te su u skladu s tim usmjereni na prilagođene programe, a u stvarnosti njihove poteškoće u funkcioniranju ometaju i smanjuju njihov školski rezultat. Posljednju, treću skupinu čine dvostruko iznimni učenici, čije visoke intelektualne sposobnosti prikrivaju deficiti pa je krajnji rezultat potpuno prosječno funkcioniranje i prosječni rezultati u učenju. Premda su dvostruko iznimni učenici osobe s visokim općim intelektualnim sposobnostima, talentima u posebnim područjima te dobri na terenu i u upravljanju, posjeduju velike nedosljednosti u tjelesnom, socijalnom,

emocionalnom i intelektualnom razvoju, ranjiviji su, imaju poteškoće u prilagođavanju na školski program te probleme s vršnjacima (Satler, 2020). No, pravovremenom identifikacijom te motiviranim učiteljima i školskim osobljem moguće je osigurati im obrazovanje prema njihovim potrebama i željama. Uz to, potrebna im je posebna podrška i kroz određene izvanškolske obrazovne i terapijske programe (Zrilić i Marin, 2017).

Bez obzira na prethodno spomenute mnogobrojne pristupe i termine darovitosti i darovitih učenika, svi se u praksi slažu da daroviti učenici pokazuju potencijale dostizanja izvanredno visokih razina postignuća u odnosu na svoje vršnjake ili okruženje (Ravlić, 2018).

3.1. Karakteristike darovitih učenika

Daroviti se učenici svrstavaju u posebne skupine – oni ne čine homogenu grupu pojedinaca s istim obilježjima, već je riječ o skupu individua s raznolikim potrebama i željama. Međutim, promatrajući darovite učenike u širem smislu, postoje određene zajedničke osobine koje ih grupno izdvajaju iz opće populacije. Najpoznatija obilježja su prijevremena, brža i bolja razvijenost od prosječne djece, inzistiranje na *sviranju po njihovu ritmu* te izraziti zanos i unutarnja motivacija za ovladavanje određenim vještinama i sposobnostima (Winner, 2005). Daroviti su učenici oni koji brzo uče, znatiželjni su, postavljaju mnogobrojna pitanja, ispravno koriste bogat rječnik, služe se metaforama i analogijama, nove pojmove svladavaju neuobičajenom brzinom, posjeduju veliko znanje iz različitih izvora, samouki su, puno više čitaju te se koriste verbalnim vještinama u rješavanju sukoba ili utjecaju na drugu djecu (Adžić, 2011; Koren, 2013; Ravlić, 2018). Također pokazuju intenzivne interese za specifična područja, posvećena su određenim aktivnostima, posjeduju dugotrajnu koncentraciju, brzo uočavaju činjenice, razumiju složene stvari i pojave, imaju izraženu vještinu kritičkog mišljenja, samokritična su, velikog smisla za humor, kvalitetnog i dugotrajnog pamćenja, prilagođavaju svoj jezik mlađima, sposobna su mijenjati okolinu na originalan način, vješto selektiraju informacije, s lakoćom uspoređuju veliki broj pojmova, mogu pratiti vlastiti napredak te regulirati svoje ponašanje (Vlahović-Štetić, 2008; Koren, 2013; Ravlić, 2018). Dosad su prikazane općenite karakteristike darovitih učenika, a u nastavku rada detaljnije će se razraditi one najzastupljenije u opisivanju darovitih učenika.

3.1.1 Socijalne i emocionalne karakteristike

Izrazito visoko razvijeno kognitivno funkcioniranje darovitih učenika omogućuje im rješavanje najsloženijih problema u radu te otkrivanje novih i neočekivanih rezultata. Ove i prethodno navedene karakteristike pozitivna su obilježja darovitih učenika, no upravo ih ona često dovode do nepoželjnih i problematičnih ponašanja te sukoba s vršnjacima i odraslima.

Zbog svoje iznadprosječnosti, brzine i neuobičajenih interesa kronološki vršnjaci često ih izbjegavaju jer ih ne razumiju ili ih teško slijede, a starijoj su djeci socijalno i emocionalno još nedorasla (Skupnjak, 2019). Iz takvih se nezadovoljavajućih odnosa razvija manipulativno ponašanje darovitih učenika prema vršnjacima, dominantno ponašanje, kritiziranje i netolerancija na vršnjačke pogreške te egocentrizam (Suświłło, 2020). S druge strane, istraživanjem Okroša i Ravić (2018) utvrđena je značajna pozitivna povezanost inteligencije i socijalnog statusa, što znači da je inteligencija pozitivno povezana s popularnošću, a negativno s odbačenošću u skupini. Također, pozitivna karakteristika socijalnog funkcioniranja darovitih učenika primjećuje se u dobrom vođenju drugih osoba (Suświłło, 2020).

Emocionalni razvoj darovitih učenika zaostaje za intelektualnim razvojem pa je njihovo emocionalno reagiranje često neprimjereno te ih dovodi do problema s okolinom. Izrazite, česte, duže i složenije emocionalne reakcije darovitih najčešće su posljedice osjećaja neprihvaćenosti i nepripadanja skupini vršnjaka te neuspjeh u vlastitim pothvatima. Teškoća izražavanja osjećaja, preosjetljivost, potištenost, nevoljkost, manjak emocionalne samokontrole, represija, izolacija, ljubomora i kritiziranje samo su neki od oblika iskazivanja emocionalnih teškoća darovitih koje mogu nastati zbog različitih, već navedenih, razloga (Vučemil i Kovačević, 2010; Tatalović Vorkapić i Puž, 2018; Skupnjak, 2019; Suświłło, 2020). S druge strane, daroviti su učenici emotivno bogatiji od većine djece svojeg uzrasta, što iskazuju optimističnim stavovima, humorom, velikom empatijom i brigom za druge, osjećajem pravednosti, inicijativnošću, otvorennošću duha, samopouzdanjem te velikom intrinzičnom motivacijom (Vučemil i Kovačević, 2010; Skupnjak, 2019).

Socio-emocionalne karakteristike i funkcioniranje darovitih učenika ne predstavljaju homogenu sliku i ovise o njihovoj osobnosti te utjecajima iz okoline, a ne isključivo o darovitosti (Suświłło, 2020).

3.1.2 Tjelesno-zdravstvene karakteristike

Pitanjem tjelesno-zdravstvenog statusa osoba s visokim intelektualnim sposobnostima bavio se Koren (2011) koji je proučavao različita empirijska istraživanja navedene teme. U nastavku prikazat će se neki od rezultata empirijskih istraživanja kojima se Koren bavio u svojem radu.

Uspoređivanje tjelesno-zdravstvenog statusa prosječnih i natprosječnih osoba pokazuje minimalne ili zanemarive razlike između navedenih dviju grupa, što se pokazalo u istraživanju provedenom u Virovitičko-podravskoj županiji. Međutim, svojim istraživanjem Terman dolazi do zaključka kako su darovita djeca superiornija ne samo u kognitivnom smislu nego i u fizičkom te općem zdravlju u odnosu na nedarovite, što se potvrđuje kasnijom manjom stopom smrtnosti. Istraživanje sa sisačko-banijskog područja ukazuje na veću sklonost nadarenih mladih ljudi ektomorfiji – krhkom i mršavom tijelu sa slabo istaknutim prsima i trbuhom, pri čemu im je opća medicinska ocjena povoljna. Zatim slijede istraživanja nekih posebnih karakteristika darovitih pojedinaca poput zastupljenosti maskulinih ili feminih karakteristika, količini testosterona u slini, zastupljenosti cerebralne paralize, suicida, depresivnosti i specifičnih psihijatrijskih abnormalnosti u darovitih pojedinaca. Zaključci se svih posljednje navedenih istraživanja teško mogu izvesti i generalizirati. Predstavljena su istraživanja višeznačna jer neka govore o superiornosti darovitih nad prosječnim pojedincima, dok druga govore o izrazitim tegobama darovitih pojedinaca. Uz istraživanja o tjelesno-zdravstvenom statusu, dva su se istraživanja bavila mentalnim osobinama – uspoređivale su se moždane aktivnosti između intelektualno darovitih i nedarovitih pojedinaca. U obama istraživanjima pokazana je statistički značajna razlika u moždanoj aktivnosti, pri čemu su manju moždanu aktivnost u rješavanju intelektualnih zadataka pokazivali daroviti pojedinci od prosječnih, dok su tijekom relaksacije i utvrđivanja problema rezultati obrnuti.

Koren (2011) zaključuje kako prethodna empirijska istraživanja govore o slaboj uzročno-posljedičnoj vezi. Primjerice, depresivnost i suicid ne moraju biti posljedica darovitosti

već različitih okolinskih čimbenika koji darovitim stvaraju pritisak s kojim se ne znaju nositi. Sukladno zaključku, darovita su djeca i adolescenti rizična skupina kojoj se trebamo posvetiti s velikom pažnjom te tako preventivno djelovati na ublažavanje i sprječavanje različitih poremećaja.

3.1.3 Motivacija, perfekcionizam, zanesenost, metakognicija

Karakteristike darovitih učenika najčešće se iskazuju u odgojno-obrazovnoj instituciji, gdje učenici provode najviše svojeg vremena, dolaze u interakciju s vršnjacima i zaposlenicima te uče i rješavaju različite problemske zadatke. Uspjeh darovitih učenika u svim tim područjima ovisi o mnogobrojnim vanjskim i unutarnjim čimbenicima, no daroviti učenici najpoznatiji su po svojoj specifičnoj motivaciji za rad. U darovitim se vrlo rano počinje iskazivati specifični interes za određeno područje i problem kojim postaju fascinirani pa počinju razvijati veliku usmjerenost prema cilju tijekom bavljenja tim područjem (Cvetković-Lay i Sekulić Majurec, 1998). Iste autorice naglašavaju veliku radnu energiju darovitih, što znači da mogu satima biti posvećeni problemu ili području koje ih posebno zanima. Sve to upućuje na posjedovanje izrazite intrinzične motivacije za radne zadatke i ostvarivanje ciljeva. Kada mogu raditi što žele i u čemu vide veliku korist, motivacija darovitim učenicima ostaje na vrlo visokoj razini, zadovoljniji su sobom, optimistični i ne ometaju druge. Altun i Yazici (2014) svojim su istraživanjem potvrdili kako je školska motivacija značajan prediktor akademskog uspjeha i razlikovanja darovitih od nedarovitih učenika te da daroviti učenici posjeduju višu razinu školske motivacije od nedarovitih učenika. No, u praksi odgojno-obrazovne institucije stanje, nažalost, često nije idealno (ibid.). Darovitim se učenicima ne pristupa na poseban način pa izvršavaju rutinske i ponavljajuće zadatke koji ne nude mogućnosti izmišljanja novih i kreativnih rješenja. Školska im motivacija tada izrazito pada, učenje počinju percipirati kao beskorisno, što dovodi do lošeg školskog uspjeha, problematičnih ponašanja i u konačnici do maskiranja njihove darovitosti. Smanjenju motivacije darovitih učenika može doprinijeti i perfekcionizam (ibid.). Daroviti učenici često teže sebi postaviti vrlo visoke ciljeve koje ponekad ne mogu ostvariti na željeni način pa se ponovno javljaju problematična i neprimjerena ponašanja koja imaju iste posljedice kao i smanjenje školske motivacije. Većina se odgojno-obrazovnih problema darovitih

učenika može smanjiti ili riješiti pravilnim, kvalitetnim i individualiziranim pristupima te podrškom od strane učitelja koji razumiju i istinski prihvaćaju potrebe darovitih.

Poticanjem i ostvarivanjem razrednog okruženja koje je inspirativno, fleksibilno, izazovno, personalizirano, s velikim izborom materijala, i koje potiče autonomiju i inicijativu, utječe se na iskustvo zanesenosti darovitih učenika koje im pomaže u radu i razvoju intrinzične motivacije (Kelly, 2017, prema Rončević Zubković i Ožbolt, 2020). Zanesenost se definira kao stanje u kojem su ljudi toliko uključeni u neku aktivnost da im ništa drugo nije važno, a sama aktivnost donosi užitak koji prevladavala i moguće rizike (Csikszentmihalyi, 2008, prema Rončević Zubković i Ožbolt, 2020). Ono podrazumijeva potpunu koncentraciju i osjećaj kontrole nad aktivnošću tako da se gubi doticaj sa stvarnim vremenom (Nakamura i Csikszentmihalyi, 2002, prema Rončević Zubković i Ožbolt, 2020). Karakteristiku zanesenosti daroviti učenici posjeduju sami po sebi, i to češće učenici koji su daroviti u umjetničkom području i sportu nego daroviti u matematici i prirodnim znanostima (Rončević Zubković i Ožbolt, 2020), a da bi se ona održala potrebno je kvalitetno i stimulativno odgojno-obrazovno okruženje.

Da puno toga ovisi o kvalitetnom odgojno-obrazovnom okruženju, govore i rezultati istraživanja koje su proveli Altun i Yazici (2014), a u kojem zaključuju kako vizualni i kinestetički stil učenja više odgovara darovitim učenicima nego nedarovitim učenicima, dok nedaroviti učenici postižu bolje rezultate auditivnim stilovima učenja. Navedeni se rezultati objašnjavaju istraživanjima koja govore da su auditivni stilovi učenja više vezani za tradicionalnu nastavu i prenatrpane razrede, dok su kinestetički stilovi učenja prirodniji za iskustveno i primijenjeno učenje (Dunn i Milgram, 1993, prema Altun i Yazici 2014).

Jedan od prediktora školskog uspjeha je i metakognicija koja se definira kao znanje i regulacija kognitivnih procesa koja obuhvaća razumijevanje načina izvršenja zadatka (Vrdoljak i Velki, 2012). Metakognicija pomaže učenicima pri učenju s razumijevanjem i sastavni je dio samoreguliranog učenja koje je osobito izraženo kod darovitih učenika (Kipins i Hofstein, 2008, prema Vrdoljak i Velki, 2012; Kadum i Hozjan, 2015). Korištenjem metakognicije utječe se na strateško planiranje i rješavanje problemskih situacija, provjeravanje funkcioniranja i kontroliranje rezultata (Kadum i Hozjan, 2015).

3.2 Predrasude i mitovi o darovitoj djeci

Medijska eksponiranost i senzacionalistički naslovi u tisku stvaraju pogrešnu sliku o darovitoj djeci (Adžić, 2011). Kada se opisuju karakteristike darovitih učenika, valja biti vrlo oprezan te se ne smije dopustiti da predrasude i mitovi stvaraju osobnu percepciju darovitih učenika. Zbog mnogobrojnih predrasuda i mitova, darovitim se učenicima pristupa na nekvalitetan način, što dovodi do negativnih posljedica u njihovu razvoju i ponašanju. U svakodnevnom razgovoru često se može čuti da se ne smije prerano identificirati dijete kao darovito jer mu se tako uzima djetinjstvo, da su to učenici koji će se snaći i sami bez podrške odraslih i koji su poznati po svojem neuobičajenom ponašanju i smanjenom socijalnom razvoju (Cvetković-Lay i Sekulić Majurec, 1998). Također se može primijetiti i isticanje elitnosti programa darovitih, važnost roditeljeva nemiješanja u posao odgojno-obrazovnih profesionalaca te javna slika da učenici s teškoćama u razvoju zaslužuju veću pažnju od darovitih učenika (ibid.). Osim toga, mnogi naglašavaju da sva darovita djeca vole školu i dobivaju dobre ocjene, da su dobra u svemu što rade, da ih učitelji vole imati u razredu, da dolaze iz obrazovnijih i situiranijih obitelji, da se teško prilagođavaju i teško sklapaju prijateljstva, ali da će uspjeti u životu bez obzira na prepreke te da uvijek trebaju biti zaposlena jer će inače postati lijena (Vranjković, 2010; Adžić, 2011). Naravno, navedene su tvrdnje pogrešne i treba ih u potpunosti odbaciti.

Kao što je vidljivo iz prethodnih opisa, daroviti učenici su učenici iznimno posebnih karakteristika. Za njihov su kvalitetan razvoj odgovorni roditelji, učitelji, škola i cjelokupno okruženje u kojem žive. Kako bi im se omogućio kvalitetan i primjeren razvoj, važno je da svi dionici njihova života budu spremni na kontinuirano učenje i mijenjanje u skladu s potrebama darovitih učenika, ali i vremenom u kojem žive. Naglasak se stoga uvijek stavlja na kvalitetnu podršku, skrb i pomoć u razvoju i obrazovanju prema njihovim mjerama, za što je potrebna rana identifikacija i suradnja različitih stručnjaka s roditeljima.

4. Identifikacija darovitih učenika

„Identifikacija je stručno utvrđivanje jesu li opažene i prepoznate osobitosti doista znaci razvijene sposobnosti, te hoće li dijete doista profitirati od sustavnog i intenzivnog programa razvoja, ili bi takav program bio neprimjeren dječjim sposobnostima,

neusklađen s motivacijom, nametnut i možda zbog toga štetan“ (Čudina-Obradović, 1991, prema Kadum i Hozjan, 2015, 67). Slijeđenjem osnovnih načela identifikacije pridonosimo njezinoj kvaliteti i pravilnosti izvođenja. Koren (1989) ističe važnost izrade specifičnih setova postupaka identifikacije prema tipu darovitosti te složenosti i međusobne uvjetovanosti faktora koji su rezultirali pojavom darovitosti, korištenje kombinacije kvalitativnih i kvantitativnih pristupa za analizu mentalnih procesa ispitanika, prilagođavanje metodičkih oblika identifikacije kronološkoj dobi djece i konkretnim situacijama. Autor ističe i posebnost svake metode identifikacije te važnost upoznavanja prednosti i nedostataka različitih metoda kako bi ih se što kvalitetnije prilagodilo specifičnim karakteristikama djece. Proces identifikacije obuhvaća tri faze: inicijalnu fazu provjeravanja koja se primjenjuje na sve učenike, fazu daljnje dijagnoze s 20 do 25 posto prepoznatih učenika iz prve faze i individualno provjeravanje koje uključuje 5 posto učenika iz faze daljnje dijagnoze (Heller, 2004, prema Škoda Đurin i sur., 2020). U svakoj generaciji učenika postoji određen broj pojedinaca za koje se može pretpostaviti da pripadaju skupini darovitih. Uzmu li se u analizu svi potencijalno daroviti učenici, dobiva se velik broj individualno različitih pojedinaca koji se ne razlikuju samo po spolu, dobi i vrstama sposobnosti, nego i po nacionalnosti i kulturi. George (2005) upozorava na trend ispitivanja darovitosti samo putem akademske ili školske uspješnosti jer to uvelike narušava otkrivanje darovitih učenika u kulturama koje nisu zapadnjačke.

4.1 Temeljne metode identifikacije

Dvije su osnovne metode identifikacije darovitih učenika metoda procjenjivanja i metoda testiranja.

Metodama procjenjivanja pokušavaju se utvrditi osobine te duhovni i materijalni produkti opažanih pojedinaca (Koren, 1989; Kadum i Hozjan, 2015). Osobine se odnose na ponašanja pojedinih učenika u različitim situacijama, dok se produkti procjenjuju s obzirom na vrijednost u odnosu na određene standarde. Spomenuti autori ističu kako su instrumenti u metodama procjenjivanja ljudi pa ova vrsta identifikacije podliježe subjektivnim pogreškama koje se ublažavaju uključivanjem više procjenjivača. Osim same darovitosti, metode procjene pod velikim su utjecajem raznolikih čimbenika, zbog kojih se često može dogoditi neprepoznavanje učenika koji su daroviti ili se darovitima proglase oni koji to nisu (Okroša i Ravić, 2018). Manja je greška identificirati kao

darovitog učenika koji to nije, nego ne identificirati darovitog učenika i ne uključiti ga u odgovarajuće programe podrške.

Najčešći procjenjivači darovitosti učenika njihovi su učitelji koji imaju velika znanja o karakteristikama svojih učenika, što im olakšava proces procjenjivanja u različitim situacijama. Da bi se pomoglo učiteljima u procjenjivanju darovitih učenika, potrebno ih je kontinuirano educirati i poticati na usavršavanje znanja o darovitosti, karakteristikama darovitih učenika te o pogreškama i opasnostima loših procjena (Škoda Đurin i sur., 2020). U procjenjivanju se koriste ljestvice procjene koje se sastoje od opisa različitih osobina, karakteristika i dimenzija darovitosti pomoću kojih se oblikuje profil darovitih (Koren, 1989; Škoda Đurin i sur., 2020). Procjenjivači darovite djece su, uz učitelje, i njihovi roditelji. Važno je da se roditelji percipiraju kao suradnici učiteljima u procjenjivanju darovitosti, što znači da ih treba opskrbiti točnim informacijama, a odbaciti vjerovanje u predrasude i mitove (Škoda Đurin i sur., 2020). Važnost uloge roditelja leži u njihovu poznavanju djetetova ranog razvoja, specifičnih interesa i strasti te utjecaja koji oni kao roditelji imaju na svoje dijete. Instrument procjenjivanja kojim se najčešće koriste standardizirani je upitnik koji, zbog pogrešne interpretacije, može ograničavati roditelje u opisivanju svoje djece (ibid.). Isti autori objašnjavaju da se vršnjačka nominacija provodi tako što učenici pojedinog razreda međusobno nominiraju svoje kolege s obzirom na to kojeg učenika oni sami smatraju darovitim u određenom području. Vršnjačka nominacija daje dodatnu kvalitetu pri procjenjivanju darovitih učenika jer se promatraju sposobnosti i talenti koji se ne mogu prepoznati u razrednom okruženju, a ujedno je prisutan velik broj procjenjivača. No, vršnjačka nominacija vrlo je rizična zbog ograničenog shvaćanja tuđih sposobnosti i ovisnosti nominacija o osobnim preferencijama pojedinih kolega iz razreda (ibid.). Na kraju preostaje samonominacija kao postupak u kojem svaki pojedinac, putem samonominacijskog upitnika, procjenjuje vlastitu darovitost na skalama motivacije i interesa za bavljenje određenim područjem. Kao sve dosad spomenute metode, i samonominacija ima određene nedostatke koje Škoda Đurin i sur. (2020) opisuju kao želju darovitog učenika za skrivanjem svoje različitosti, perfekcionizam i nedostatak vjere u vlastite sposobnosti te želju da se ne izdvaja u posebne programe.

Metode testiranja primjenjuju standardizirane mjerne instrumente za utvrđivanje i mjerenje sposobnosti i ostalih osobina ljudi, a jednako su važne kao i metode procjenjivanja (Koren, 1989; Kadum i Hozjan, 2015). Testovi koji se mogu primjenjivati testovi su inteligencije, posebnih sposobnosti, kreativnih sposobnosti, testovi ličnosti te testovi znanja i postignuća. Uz testove, potrebno je dodatno provoditi i strukturirani intervju kako bi se prikupile one karakteristike učenika koje se testovima ne mogu (Koren, 1989).

4.2 Umjetna inteligencija kao pomoć pri identifikaciji darovitih učenika

Pojavom umjetne inteligencije promijenio se pogled na tehnologiju te su uočene velike mogućnosti za razvoj društva. Umjetna je inteligencija razvila različite inteligentne strojeve, koji se koriste različitim tehnikama, kao što su ekspertni sustavi, rješavanje problema, strojno učenje, razumijevanje prirodnog jezika, prepoznavanje govora, uzoraka, robotika, neuronske mreže, genetski algoritmi, inteligentni agenti i slično (Pavleković i sur., 2011). Autori približavaju i primjenu umjetne inteligencije na područje odgoja i obrazovanja u obliku podrške učenju, podučavanju određene teme i identifikaciji darovitih učenika uz mogućnost uključivanja multimedijskog i individualiziranog pristupa. U jednom hrvatskom istraživanju Pavleković i sur. (2011) koristili su se modelom neuronskih mreža kao neparametrijske metode za procjenjivanje matematičke darovitosti učenika osnovne škole. Rezultati inteligentnog sustava uspoređivali su se s rezultatima procjenjivanja učitelja i psihologa. Istraživanje pokazuje veću točnost neuronskih mreža u prepoznavanju darovitih učenika od procjena učitelja te opisuje da su procjene inteligentnog sustava bliže zaključcima stručnog suradnika psihologa nego procjenama učitelja. Točnije, model neuronskih mreža ispravno je kategorizirao svu darovitu djecu, dok je oko 70% točnosti imao prilikom kategoriziranja nedarovite djece (ibid.). Isti autori model neuronskih mreža predlažu kao alat koji će pomoći učiteljima, a posebice školama bez stručnog suradnika pedagoga, otkrivanje matematičke darovitosti učenika. Hrvatska ima razvijen još jedan inteligentni sustav, a koji se koristi za procjenjivanje sportsko talentiranih učenika. Taj ekspertni sustav naziva se TALENT, a namijenjen je profesorima tjelesne i zdravstvene kulture u školama kao potpora njihovoj zahtjevnoj ulozi detektora sportskih talenata u sustavu odgoja i obrazovanja (Burger i sur., 2016). Sustav funkcionira na način da evaluira podatke unesene od strane

kineziologa te daje kvantitativnu procjenu opće predisponiranosti korisnika za bavljenje nekom od 14 različitih sportskih aktivnosti. Takvi ekspertni sustavi pomažu cjelokupnoj zajednici da na kvalitetan način organizira i financira sportove za koje su djeca najtalentiranija ili za koje imaju najveće ambicije (ibid.).

4.3 Negativne posljedice identifikacije

Dvije su osnovne mogućnosti negativnog utjecaja identifikacije na djecu – forsiranje i etiketiranje (Čudina-Obradović, 1991; Kadum i Hozjan, 2015).

Forsiranjem se narušava prirodni slijed uočavanja veza, motivacije, aktivnosti i uvježbavanja jer su roditelji prenametljivi i prenose djeci svoje, često potaknute vlastitim neuspjehom, želje i kriterije uspješnosti (Čudina-Obradović, 1991). Djeca u takvim obiteljskim odnosima razvijaju nisko samopoštovanje, postaju ovisna, a okruženje im je neprirodno, negativno i puno konflikata. Društvo je, dakle, često dvojakog mišljenja o darovitim pojedincima – ono ih potrebuje i cijeni, ali ih se istovremeno boji i doživljava ih kao teret.

Etiketiranjem darovitih pojedinaca društvo može ostaviti negativne posljedice na njih same, ali i na njihovu okolinu. Obitelj je suočena s problemom postavljanja granica između uloge roditelja i djeteta, roditelji razvijaju strah, krivnju i osjećaj prevelike odgovornosti, a braća i vršnjaci smatraju se manje vrijednima, što rezultira socijalnim izoliranjem darovitog djeteta (ibid.). Učestali negativni pritisak okoline na darovitog učenika rezultira padom pozitivne slike o sebi te gubitkom sigurnosti i povjerenja u važne osobe.

5. Područno-specifična darovitost

Nakon što se učenici identificiraju kao daroviti, potrebno je analizirati u kojem se području najviše ističu. U tome od pomoći može biti integrativni model darovitosti koji se sastoji od područno-specifične darovitosti, ali uvažava i neke zajedničke karakteristike darovitosti, odnosno općenitosti (Baldwin, 1985, Sternberg i Davidson, 1985, prema Čudina-Obradović, 1991). Ista autorica integrativni model predstavlja kao model u kojem daroviti pojedinci imaju naročito razvijenu jednu sposobnost u kojoj su iznimno uspješni, ali također posjeduju visoku opću intelektualnu sposobnost i kreativnost koja je potrebna

za razvoj specifičnih baza znanja. Baldwin (1985, prema Čudina-Obradović, 1991) dijeli integrirani područno-specifični model darovitosti na spoznajno područje, područje umjetničkog izražavanja, psihosocijalno i psihomotorno područje. Za odgojno-obrazovne potrebe izdvajaju se tri kategorije – glazbena, likovna i matematička darovitost, a u nastavku rada opisać će se i sportska darovitost.

5.1 Glazbena darovitost

Glazbena je darovitost složena i javlja se u određenom stupnju i kvaliteti (Šimunović, 2013). Otkriva se jako rano te se, u odnosu na druge vrste darovitosti, najranije manifestira. To pokazuju i mnogobrojni primjeri vrhunskih glazbenika poput Mozarta, čija je glazbena darovitost otkrivena prije navršene šeste godine života (Winner, 2005). Prilikom identificiranja darovitosti, pa tako i glazbene, u obzir valja uzeti širi kontekst i kulturu u kojoj se proces identifikacije odvija (Čudina-Obradović, 1991). Kako nema pravila u posjedovanju visokog kvocijenta inteligencije i glazbene darovitosti, nerijetko se događa neprepoznavanje glazbenih talenata u školskom sustavu koji se oslanja na testiranje inteligencije (Šimunović, 2013). Manifestacija glazbene darovitosti odvija se na različite načine i pod utjecajem je različitih faktora: naslijeđene osobine roditelja, podrška od strane roditelja, posjedovanje instrumenata, kućno slušanje ili izvođenje glazbe, materijalni status, no isto tako glazbena se darovitost može razviti bez vidljivog i jasnog razloga (Brđanović, 2015). Glazbeno darovita djeca već kao dojenčad reagiraju na šumove, a u kasnijoj dobi počinju spontano proizvoditi glazbu (Krafft i Semke, 2008). Talenti u glazbi prepoznaju se po velikoj osjetljivosti na tonalitet, harmoniju i ritam, što ih osposobljava za pamćenje i reproduciranje glazbe s iznimnom lakoćom (Winner, 2005). Glazbene se sposobnosti razvijaju cijeli život, a bez obzira na iskazani prirodni talent potrebna je marljivost, motiviranost i ustrajnost (Krafft i Semke, 2008). Takve je pojedince važno prepoznati te ih što prije uputiti u glazbene škole, gdje će sustavno unaprjeđivati svoje vještine uz pomoć profesionalaca koji su osjetljivi na glazbenu darovitost (Svalina i Matijević, 2011; Brđanović, 2015).

5.2 Likovna darovitost

Posebna karakteristika likovno darovitih pojedinaca njihova je iznimna vizualno-prostorna razvijenost i sposobnost (Čudina-Obradović, 1991; Winner, 2005; Brajčić i

sur., 2018). Navedena se sposobnost iskazuje prenošenjem trodimenzionalnih predmeta na dvodimenzionalnu površinu, izoštrenim zapažanjem, vizualnom diskriminacijom detalja i nijansi, vizualnom memorijom te finom koordinacijom ruke i oka (Brajčić i sur., 2018). Likovna se darovitost također iskazuje opsesijom crtanja, vlastitom interpretacijom viđenoga, nevoljkošću precrtavanja, prihvaćanjem izazova poput teških slagalica, manipuliranjem okruženjem koje sami sebi čine stimulativnijim, označavanjem predmeta po bojama, uspješnošću u pričanju dugih i zamršenih priča, posjedovanjem većeg raspona pri izboru likovnih tema, iznimnom razvijenošću mašte i likovnih ideja, suptilnijim korištenjem boja, asimetričnim crtežima, osjetljivošću na kompoziciju i organizaciju... (Ravlić, 2018; Brajčić i sur., 2018). Premda su navedene mnogobrojne karakteristike likovno darovitih pojedinaca, njihova se darovitost, slično domeni glazbene darovitosti, često ne prepoznaje. Osim pretjeranog fokusiranja odgojno-obrazovnog procesa na identifikaciju intelektualne sposobnosti, probleme u prepoznavanju čine i mitovi o likovno darovitim pojedincima koji su duboko ukorijenjeni u svakodnevicu. Primjerice, često se čuje kako je samo mali broj djece stvarno likovno darovit, ili su sva djeca likovno darovita pa im nije potrebno posebno likovno obrazovanje (Čudina-Obradović, 1991). Nadalje, ista autorica predstavlja i mitove o tome da je identifikacija likovno darovitih pojedinaca jednostavna, da su takvi pojedinci čudni i neprilagođeni okolini, s prosječnom općom inteligencijom. Naravno, svi su mitovi neistiniti, a likovno darovitoj djeci potrebno je posebno obrazovanje sukladno njihovim raznolikim potrebama i sposobnostima.

5.3 Matematička darovitost

Matematička darovitost ističe se po opće-logičko-matematičkim sposobnostima, a ne po izrazito specifičnim sposobnostima koje su naglašene u likovnoj i glazbenoj darovitosti (Čudina-Obradović, 1991). Prema istoj autorici, osnovu matematičke darovitosti čini sposobnost baratanja apstraktnim simbolima, numeričkim pojmovima i odnosima, iznimno pamćenje, planiranje, prostorno predočavanje te logičko zaključivanje i uočavanje. Matematičko daroviti učenici oni su učenici koji se rado igraju brojevima te su u tome uporni, bez problema svladavaju pravila logičkih igara, vole računanje i geometriju te se dobro snalaze u programiranju i tehnici (Krafft i Semke, 2008). Takve su im radnje omogućene zbog logičkog i divergentnog mišljenja, kritičke prosudbe,

originalnosti u rješavanju problema, upornosti, znatiželji i koncentraciji (Petek Pelcl, 2020). No, kao i sva ostala područja darovitosti, trebaju sustavnu brigu i pažnju. Nastava za matematičko darovite učenike mora biti diferencirana i individualizirana, s velikim brojem raznolikih materijala, a učitelji ih moraju osposobljavati za neovisna istraživanja i otkrivanja te im pružati prilike za samostalan rad (Čudina-Obradović, 1991; Petek Pelcl, 2020).

5.4 Sportska darovitost

Najvažnije je razdoblje u motoričkom razvoju djeteta između njegove osme i dvanaeste godine života jer tada dolazi do izražaja intrinzična motivacija potrebna za ispoljavanje sportske darovitosti pa se navedeni period preporučuje za početak bavljenja različitim sportovima (Burger i sur., 2016). Kao i za glazbenu darovitost, čimbenici su razvoja sportske darovitosti raznoliki. Čimbenici mogu biti genetske prirode, ali i uvjetovani okolinskim uvjetima u kojima djeca žive (ibid.). Sportska darovitost ogleda se u izrazitoj sposobnosti brzog i pravilnog svladavanja motoričkih sposobnosti i kretnji, a uključuje pokretljivost, brzinu, snagu, izdržljivost, koordiniranost te brzo donošenje odluka (Krafft i Semke, 2008). U pojedinim je sportovima važnija dobra tehnika, u drugim je presudna motorička ili funkcionalna sposobnost, a u nekim se naglašava važnost morfoloških ili drugih antropoloških značenja (Burger i sur., 2016). Uz sustavnu brigu i poticaje okoline, sportski daroviti učenici imaju potencijal postati vrhunskim sportašima koji ostvaruju natprosječne rezultate. Poticanje sportske darovitosti u Hrvatskoj još uvijek nije na zavidnoj razini, za razliku od SAD-a, Kine, Njemačke i ostalih bogatih zemalja koje ulažu golema novčana sredstva i tehnologije za otkrivanje sportskih talenata koji će predstavljati svoju zemlju na nacionalnim natjecanjima (ibid.). U tim se zemljama potiče bavljenje sportom radi razvoja zdravijeg društva, pomoći u socijalizaciji mlade osobe te ostvarivanja novčane pomoći u školovanju. .

6. Odgojno-obrazovni rad s darovitim učenicima

Za uspješno obrazovanje darovitih učenika potrebno je osloboditi se zabluda i mitova te staviti naglasak na individualizirani pristup (Adžić, 2011; Zrilić, 2018). Autorica Zrilić (2018) naglašava afirmaciju prava na različitost te autonomiju učitelja pri oblikovanju suvremenih nastavnih strategija koje će odgovarati darovitim učenicima. Takvim će se

pristupom naglasak staviti na važnost diferencijacije nastave i aktivnog učenja, pomoći u sustavnoj brizi o darovitima i obogatiti društvo pravim informacijama (Adžić, 2011; Nikčević-Milković i sur., 2016; Zrilić, 2018). Da bi se takvo obrazovanje ostvarilo, u nastavku rada opisać će se osnovni oblici odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima, a to su akceleracija, obogaćivanje programa i grupiranje učenika.

6.1 Akceleracija

Akceleracija je oblik nastave kojim se učeniku omogućava završavanje škole u vremenu kraćem od propisanog, a odnosi se na one učenike koji se ističu izvrsnim postignućima u pojedinim ili svim obrazovnim predmetima (Zrilić i Marin, 2017). Kao zahtjevniji i osjetljiviji način ostvarivanja potreba darovitog učenika, za cilj ima poticanje i ostvarivanje načela individualizacije nastave te racionalnije korištenje učenikovih potencijala s obzirom na psihofizičke sposobnosti, tempo rada i način reagiranja (Karijašević, 2013; Kadum i Hozjan, 2013, prema Kadum i Hozjan, 2015; Zrilić i Marin, 2017). Ovaj oblik podrške manifestira se kroz raniji upis, preskakanje godine, teleskopiranje, sažimanje, akceleraciju unutar predmeta, akceleraciju unutar razreda, vertikalno grupiranje, izvanškolsko obrazovanje i obrazovanje na daljinu (George, 2005; Vlahović-Štetić, 2008). Također, akceleracija može biti i djelomična, pa učenik provodi dio školskog dana u višem razredu, ili potpuna, gdje u jednoj školskoj godini učenik završava dva razreda (Zrilić i Marin, 2017). Prednosti akceleracije vidljive su u razvijanju pozitivnijeg stava učenika prema učenju, smanjenju egocentričnosti, sprječavanju razvoja lijenosti i dosade te poticanju motiviranosti i samopouzdanja (George, 2005). Dakle, akceleracija je važna za cjelokupni rast i razvoj darovitih učenika jer omogućuje obrazovanje u skladu s njihovim brzim razvojem i specifičnim potrebama. Ipak, pojedini učitelji i roditelji nemaju pozitivne stavove o akceleraciji (Pavlin-Bernardić i sur., 2016). Isti autori rezultatima svojeg istraživanja pokazali su kako roditelji darovitih učenika, ali i sami daroviti učenici, imaju negativnije stavove o akceleraciji u odnosu na roditelje nedarovitih učenika. Razlozi negativnijih stavova prema akceleraciji mogu biti strah samih darovitih učenika na socio-emocionalnu prilagodbu u novom razredu, briga da će se postignuća smanjiti, nemogućnost nošenja sa stresom ili pojava elitističkog ponašanja darovitih prema drugim učenicima (Southern i sur., 1989, prema Pavlin-Bernardić i sur., 2016). Iako nisu utvrđeni dokazi o negativnim efektima akceleracije te postoje brojne

pozitivne posljedice akceleracije na darovite učenike, uvijek postoji određena briga o socijalnoj i emocionalnoj prilagodbi darovitih učenika u višim razredima (Pavlin-Bernardić i sur., 2016).

6.2 Obogaćivanje programa

Obogaćivanje podrazumijeva dodatan angažman učenika u nastavi i izvan nastave, a uključuje proširivanje i produbljivanje iskustava učenja, aktivnosti izvan redovnog kurikuluma, kvalitativni razvoj sposobnosti mišljenja te naglašavanje procesa učenja umjesto sadržaja (George, 2005; Karijašević, 2013). Tri su osnovna cilja proširivanje sposobnosti za analizu i rješavanje problema, razvoj temeljnih i vrijednih interesa te poticanje originalnosti, inicijative i samousmjerenja (Freman, 1991, prema Cvetković-Lay, 1998). Obogaćivanje može biti horizontalno, pri čemu se istražuju područja znanja koja se rijetko dotiču u zajedničkom osnovnom kurikulumu škole, ili može biti vertikalno, što podrazumijeva sklonost prema razumijevanju temeljnih načela i generaliziranja (George, 2005). Najpoznatiji modeli za proširenje temeljnog programa trijadni su model obogaćivanja i Bloomova taksonomija (George, 2005). Trijadni model obogaćivanja sastoji se od križaljke s trima kategorijama (morati, trebati, moći) koje ispunjavaju učitelji, dok se Bloomova taksonomija sastoji od šest razina mišljenja, pri čemu se povećanjem razina povećava i složenost mišljenja. Programi za obogaćivanje nastave predstavljaju i zamjenu za redoviti školski program, a mogu se koristiti programi samostalnog učenja, zaposliti posebno kvalificirani učitelji, koristiti mentori, pozvati profesionalci iz zajednice, upotrijebiti sobe s dodatnim sadržajem ili se može uključivati učenike u programe izvanškolske nastave (Svalina i Matijević, 2011). Daroviti učenici obogaćivanjem ne dobivaju samo puko proširenje i povećanje znanja, nego ih se uči produbljivanju, uviđanju odnosa između pojava, sagledavanju uzročno-posljedičnih veza te osmišljavanju originalnih ideja (Karijašević, 2013). Pritom je važno voditi računa o motivaciji učenika, a posebice o socijalnom i emocionalnom razvoju (Vlahović-Štetić, 2008; Zrilić i Marin, 2017). Prilikom implementacije obogaćivanja ne smiju se ojačavati monotone, ponavljajuće i dosadne aktivnosti jer se time dodatno šteti darovitim učenicima i doprinosi njihovoj dosadi, lijenosti i apatičnosti prema školi.

6.3 Grupiranje darovitih učenika

Grupiranje je osnovni oblik podrške koji predstavlja okupljanje učenika sličnih sposobnosti i interesa na jednom mjestu u isto vrijeme (Kadum i Hozjan, 2015). Grupirati ih je moguće u posebne razredne odjele za učenike sličnih sposobnosti, prema dobi, prema postignuću u nekom predmetu te unutar razreda, razreda s obogaćenim programom i akceleriranih razreda (Vlahović-Štetić, 2008). Dodatne metode grupiranja u višim razredima osnovne škole i u srednjoj školi mogu biti specijalizirane škole, posebni nagradni satovi, klaster grupiranje po aktivnostima, seminari, centri za izvrsnost, ljetne škole, ljetne institucije i produženi programi u okviru zajednice (Karijašević, 2013). U literaturi se spominju negativne strane grupiranja kao što je nepoštenost grupiranja, manjak samopouzdanja nedarovitih učenika, mogućnost patnje nedarovitih učenika zbog gubitka akademskog vodstva darovitog učenika, dodjeljivanje manje iskusnih učitelja nedarovitim učenicima te manje očekivanje od nedarovitih učenika (Vlahović-Štetić, 2008; Kadum i Hozjan, 2015). No isto tako, vršnjaci i kolege darovitih učenika prepoznaju njihovu specifičnost i različitost te izdvajanje darovitih učenika ne utječe na njihovo samopouzdanje (Vlahović-Štetić, 2008). Pritom, ista autorica spominje da se učitelji mogu puno kvalitetnije posvetiti cijelom razredu i njegovim potrebama jer ne trebaju misliti o posebnim metodama i oblicima rada za darovite učenike. Kako bi grupiranje darovitih učenika zaista uspjelo, nije dovoljno samo ih odvojiti od ostatka razreda, nego im prilagoditi nastavne metode i materijale s obzirom na njihove specifične potrebe, interese i želje (Žakelj i Ivanuš Grmek, 2013).

6.4 Teorija višestrukih inteligencija kao podrška u nastavi darovitih učenika

Gardner (2008, prema Slavić, 2010) inteligenciju definira kao biološki i psihološki potencijal za rješavanje problema ili stvaranje proizvoda koji su cijenjeni u jednom ili više kulturnih konteksta. Prilikom definiranja inteligencije važno je istaknuti ovisnost o vremenu i kulturi jer se u zapadnim kulturama više fokusira na fiziološke i kognitivne komponente, dok je u tradicionalnim kulturama jača usmjerenost na socijalna ponašanja (Slavić, 2010). Teorija višestrukih inteligencija utemeljena je na spoznaji da ljudski um sadrži nekoliko misaonih sposobnosti te sadrži devet vrsta inteligencije (Posavec, 2010; Slavić, 2010). Riječ je lingvističkoj, matematičko-logičkoj, vizualno-prostornoj, tjelesno-kinestetičkoj, prirodnoj, glazbenoj, intrapersonalnoj, interpersonalnoj i novoj,

egzistencijalnoj inteligenciji (ibid.). Dakle, svaki pojedinac posjeduje svih devet vrsta inteligencije od kojih su mu neke više, a neke manje razvijene. To znači da svako dijete ima potencijal biti darovito u određenom području, ali samo uz adekvatnu i kvalitetnu pomoć i podršku. Najveći utjecaj Gardnerove teorije višestrukih inteligencija očitovao se upravo u odgojno-obrazovnom radu. Gardner (2008, prema Slavić, 2010) naglašava individualiziranje obrazovanja te prenošenje važnih ideja i koncepata u raznolikim oblicima kako bi se utjecalo na aktivaciju višestrukih inteligencija kod što većeg broja učenika. Učitelji moraju, dakle, kontinuirano implementirati raznolike oblike i metode rada te biti otvoreni za nove načine razmišljanja i učenja (Posavec, 2010). Takva se raznolikost koristi kako bi se prilagodilo različitim načinima učenja učenika. Tradicionalna nastava naglašava matematičku i lingvističku inteligenciju, dok nam teorija višestrukih inteligencija omogućuje jednak razvoj različitih učenika. Točnije, nastava s implementiranom teorijom višestrukih inteligencija izjednačit će mogućnosti postizanja uspjeha kod učenika različitih sposobnosti, omogućit će pravedniju procjenu učenja i ishoda, vrednovati i njegovati individualne razlike, razviti samopouzdanje te učenike kvalitetnije pripremiti za život i rad (Slavić, 2010). Posljedica primjene teorije višestrukih inteligencija ogleda se u osmišljavanju nastavnih strategija kako bi se učenicima omogućilo da različitim načinima ovladavaju vještinama i sposobnostima te usvajaju znanja kako bi razvili svoje specifične darove (Posavec, 2010).

6.5 Ostali oblici odgojno-obrazovne podrške

Individualizirano učenje i individualizirani kurikulum među najpotrebnijim su ostalim oblicima odgojno-obrazovne podrške u radu s darovitim učenicima. Kako daroviti učenici nisu homogena skupina, već se svaki od njih razlikuje prema određenim karakteristikama i različitim sklopom inteligencija, odgojno-obrazovna institucija mora odgovoriti na njihove različite potrebe te im osigurati učenje koje odgovara njihovim sposobnostima. Tako individualizirani kurikulum omogućava učenicima oblike potpore kojima se otklanjaju ili smanjuju prepreke za postizanje postavljenih ciljeva, ali isto tako olakšava identifikaciju i praćenje darovitih učenika (Zrilić i Marin, 2017). Prilikom izgradnje individualiziranog kurikuluma u obzir treba uzeti ciljeve koji se nastoje ostvariti, valja identificirati individualne vještine, interese i želje učenika, dizajnirati raznolike didaktičko bogate materijale, kreativne metode poučavanja, razvijati resurse te učiniti

dostupnima raznolike povijesne izvore (Eyre, 2005, Strčmnik, 1993, Wleding, 1998, prema Pangrčić i sur., 2020). Takvim se pristupom u potpunosti posvećuje učenicima s posebnim potrebama, uvažavajući i potičući njihov cjeloviti razvoj. Daroviti učenici osnažuju se da postanu bolja verzija sebe te da svoje potencijale iskoriste za razvoj svoje dobrobiti i dobrobiti cijelog društva.

Individualizirani pristup darovitim učenicima potreban je kako bi im se osigurala diferencijacija jer se ona temelji na dobrom poznavanju učenikovih individualnih sposobnosti i znanja. Pritom je važno naglasiti da diferencijacija ne postoji isključivo za učenike s posebnim potrebama, već ona postoji kako bi u svih učenika razvila ono najbolje. George (2005) navodi sličnu definiciju koja govori o diferencijaciji kao planiranom procesu intervencije u nastavi, čija je svrha maksimalno korištenje potencijala, a temelji se na individualnim potrebama učenika. Isti autor naglašava da joj je cilj povećati uspješnost svih učenika, ali i osigurati da svi učenici postignu najviše što mogu. Diferencijacija je posebno važna za obrazovanje darovitih učenika jer omogućuje da putem diferenciranih zadataka sami odabiru način rješavanja i složenost problema u skladu sa svojim sklonostima i mogućnostima (Adžić, 2011). Time se smanjuje pojava dosade, lijenosti i ometanja nastave, a odgovara pojedinačnom sklopu razvijenih inteligencija darovitog učenika. Dakle, ako je ostalim učenicima potrebna frontalna nastava kako bi se osiguralo kvalitetno razumijevanje određene složene teme, darovitim učenicima učitelji diferencijacijom mogu spriječiti monotono i suhoparno ponavljanje gradiva koje znaju te ih kreativnim oblicima rada potiču na dodatno istraživanje tematike koja se obrađuje. Diferencijacija poučavanja uključuje prepoznavanje raznovrsnih stilova učenja učenika, prihvaćanje raznolikosti, raznolikost i bogatstvo u metodama poučavanja, osiguranje visoke razine složenosti i izazovnosti zadataka, aktivno učenje, vršnjačko učenje, učenje s grupom koja međusobno dijeli slične ili iste interese, prepoznavanje važnosti svega što učenici rade, kvalitetno ocjenjivanje učeničkog znanja u skladu s njihovim višestrukim inteligencijama i stilom učenja (Deal, 2003, Sandling, 2003, Van Tassel-Baska, 1998, prema Pangrčić i sur., 2020).

Darovitim učenicima, ovisno o kontekstu, uvjetima i predmetu proučavanja, mogu se ponuditi raznoliki oblici rada. Jedan od učestalijih oblika rada koji se primjenjuje u obrazovanju darovitih učenika individualni je rad. Individualnim radom rješavaju

određeni zadatak prema vlastitom tempu, motivaciji i zainteresiranosti za zadatak. Često se događa da ih zainteresira određeno područje te na njemu detaljno i pažljivo rade nekoliko mjeseci, a zatim prestanu jer su otkrili nešto drugo, pa se nakon nekog vremena vrate prvotnom zadatku ili se uopće ne vrate.

Karijašević (2013) detaljno opisuje primjenu nastavnih listića Roberta Dottrensa kao značajan oblik individualizacije nastave. Korištenjem nastavnih listića učenicima se omogućava samostalno rješavanje zadataka, kao i brzo dobivanje povratne informacije ili mogućnost samoprovjere. Putem nastavnih listića učenici uče manje poznato gradivo, napreduju odgovarajućim tempom i u potpunosti se ostvaruje individualizirano te diferencirano učenje jer su zadaci prilagođeni svakom pojedinom učeniku. Nastavni su listići također snažna motivacija za daljnje aktivnosti. Učitelji imaju izrazito veliku odgovornost u osmišljavanju nastavnih listića jer moraju u detalje poznavati svakog učenika koji se tim listićima služi.

Školski udžbenik, kao i nastavni listići, omogućuje učenicima samostalno učenje i rješavanje zadataka. No, hoće li školski udžbenik omogućiti individualizirano i diferencirano učenje darovitom učeniku ovisi o njegovoj kvaliteti. Školski udžbenik, kao nastavno pomagalo, još uvijek je dominantno didaktičko sredstvo poučavanja. Premda postoji već desetljećima, njegova se struktura nije bitno promijenila. Udžbenik je i dalje knjiga s gradivom, predvidljivim i monotonim zadacima koja automatizira temeljne vještine čitanja, pisanja, razumijevanja i korištenja teksta (Alagić, 2019). Kao takav, nikako ne odgovara darovitim učenicima koji trebaju složenije i izazovnije problemske zadatke, a ne samo ponavljanje naučenog. Alagić (2019) u svojem radu kritizira tradicionalne udžbenike govoreći da ne pridonose razvoju divergentnog mišljenja i time usporavaju razvoj darovitih učenika i njihove kreativnosti u rješavanju zadataka.

Nadalje, za darovite učenike karakterističan je i rad s mentorom, stručnjakom u određenom području, koji pomaže učeniku produbiti znanja iz određene teme. Mentorski rad ima pozitivne posljedice po učenike jer učitelj mentor ima dovoljno vremena za pojedinog učenika i njegove potrebe, fleksibilno vrijeme zajedničkog rada, stalno je dostupan učeniku, može se posvetiti svim pitanjima i problemima s kojima se učenik suočava, rade na temi po interesu učenika pa vrlo duboko i detaljno ulaze u analizu tematike (Adžić, 2011).

Postoje i mnogobrojna didaktička rješenja u kontekstu same nastave kao što su istraživački projekti, dodatna nastava, izvannastavni sadržaji, pokusi, demonstracije, rad na terenu, rad s vanjskim stručnjacima, interdisciplinarni pristup problemu, izborna nastava, debatni klubovi, rad u interesnim skupinama, suradnja s lokalnim novinama, organiziranje izložbi te osmišljavanje raznolikih didaktičkih igara kojima se privlače i motiviraju učenici (Adžić, 2011; Kovačić, 2019; Pangerc Žnidaršić, 2020; Kovačec, 2021; Horvat, 2021).

Odgojno-obrazovni djelatnici trebali bi biti u koraku sa suvremenim znanstvenim istraživanjima o odgoju i obrazovanju darovitih učenika kako bi mogli prilagoditi svoj način poučavanja darovitim učenicima unutar svoje razredne klime i kulture škole. Dakle, kontinuiranim samostalnim usavršavanjem i produbljivanjem znanja o darovitim učenicima odgojno-obrazovni djelatnici pomoći će i omogućiti darovitima zadovoljnije i uspješnije obrazovanje.

7. Učitelji darovitih učenika

Učitelji su ključni dionici u otkrivanju, razvoju i odgojno-obrazovnom radu s darovitim učenicima. Ranim i pravilnim otkrivanjem te učestalim dijalogom u nastavnom procesu mogu im pružiti okruženje u kojem će usavršavati svoje talente i maksimalno iskoristavati svoje potencijale (Perković Krijan i Borić, 2015; Darga, 2010, prema Demirok i Ozcan, 2016). Uloga učitelja u radu s darovitim učenicima višeznačna je, a ne uključuje samo otvorenost prema različitostima, nego i njihovo priznavanje te prihvaćanje (Zrilić, 2018). Nakon priznavanja raznovrsnosti učenika cjelokupna zajednica škole, a posebice učitelji, trebala bi primjenjivati obrazovne metode koje pomažu darovitim učenicima u ispunjenju njihovih potreba i interesa (Demirok i Ozcan, 2016).

Kompetencije koje bi učitelji u radu s darovitim učenicima trebali imati poznavanje su specifičnosti pojedinih odgojno-obrazovnih potreba, sposobnost identifikacije posebnih odgojno-obrazovnih potreba i darovitih učenika, poznavanje didaktičko-metodičkog pristupa i planiranja prilagođenog kurikulumu, poznavanje dostupnih didaktičko-metodičkih metoda, sredstava i pomagala, posebice poznavanje informatičke tehnologije, poznavanje savjetodavnih tehnika rada, praktično iskustvo u odgoju i obrazovanju djece s posebnim potrebama te spremnost na timski rad, suradnju i cjeloživotno obrazovanje

(Skočić Mihić i sur., 2014). Također, potrebne su im kompetencije i znanja kojima se stvara pozitivno ozračje u razredu, razvija osjećaj sigurnosti, prihvaćenosti i poštovanja prema darovitim učenicima, sagledavaju problemi iz perspektive samih učenika, poštuju prava učenika, osjetljivost na potrebe i interese učenika, spremnost na obradu kontroverznih tema kao i spremnost na suočavanje s nejasnim i složenim situacijama u učionici i školi (Zrilić, 2018). Među svim se kompetencijama posebno ističe kategorija socijalnih kompetencija jer je komunikacija ključ uspješnog odnosa između učitelja, darovitih učenika, obitelji i lokalne zajednice. Kada je učitelj socijalno kompetentan, posjeduje empatiju, komunikacijske vještine, toleranciju, kooperativnost, odgovornost prema sebi i drugima, ustrajnost, vještine empatičnog i aktivnog slušanja, mogućnost iskazivanja osjećaja vrijednosti, pozitivnu sliku o sebi, kontrolu ponašanja, otvorenu svijest, poštovanje, kreativnu znatiželju, inicijativu, fleksibilnost, usmjerenost na suradnju, prepoznavanje neverbalnih znakova i simbola, samokontrolu, samopoštovanje i samodisciplinu (ibid.).

Osim po navedenim kompetencijama, kvalitetni učitelji darovitih učenika izdvajaju se i po nekim zajedničkim osobinama. Riječ je o učiteljima koji imaju adekvatno opće i stručno obrazovanje, adekvatan odnos prema radu, ljubav prema vlastitom profesionalnom pozivu i koji poštuju dječje ličnosti, kreativnost tijekom pristupanja nastavi, pozitivni su uzori djeci, odgovorni za cjelokupni razvoj mlade, kritičke i stvaralačke ličnosti, inteligentni, motivirani, dobro informirani, orijentirani prema postignuću i znanju, poštuju individualne razlike, imaju dobar odnos s darovitim učenicima, entuzijastični su, posvećuju se vlastitom radu s darovitim učenicima, vjeruju u svoje sposobnosti i znaju primijeniti teorijska znanja u praksi (Whitlock i Ducette, 1989, prema Karijašević, 2013).

Učitelji su jedan od najznačajnijih faktora u odgoju i obrazovanju darovitih učenika jer promatraju, evidentiraju zapažanja i surađuju sa specijaliziranim stručnjacima u izradi i planiranju nastavnih programa i metodičkih pristupa (Zrilić, 2018). Svoju potporu učitelji pokazuju prilagođavanjem procesa učenja različitim interesima i mogućnostima darovitih, omogućavaju uspjeh, postavljaju jasne granice i očekivanja, razumiju učenikove potrebe i ponašanja, potiču pozitivan razvoj, uočavaju socijalne i emocionalne probleme te razvijaju uvjete u kojima se učenici osjećaju sigurno i privrženo (Zrilić, 2018). Potpora darovitim učenicima vidljiva je i kroz razvoj učenikovih osobnosti,

pozitivnih stavova prema školi, samostalnosti i sposobnosti za uspješnu suradnju i zajednički rad s vršnjacima i odraslima (Đorđević, 1989, prema Pleić, 2010). Posebno je važno da učitelji zadovoljavaju kognitivne potrebe darovitih učenika tako da odabiru sadržaje koje učenike interesiraju te ih izlažu izazovnim temama na najvišim razinama znanja (Perković Krijan i sur., 2015). Učitelji sa svim navedenim osobinama, kompetencijama, ali i razumijevanjem kognitivnih, socijalnih i emocionalnih potreba darovitih učenika, kvalitetno doprinose maksimalnom iskorištavanju i razvoju njihovih potencijala (ibid.).

Svaki je daroviti učenik za učitelja izazov koji ga tjera na kontinuirano osobno i profesionalno usavršavanje kako bi što kvalitetnije i uspješnije odgovorio na vrlo zahtjevne potrebe darovitih, što upućuje na važnost sustavne brige o formalnom obrazovanju učitelja, kao i poticanju na samostalna istraživanja o darovitima te suvremenim pristupima poučavanju. Važno je njegovati pozitivne stavove učitelja jer oni izravno utječu na način i količinu angažmana u radu s darovitim učenicima, jednako kao što utječu i na razvoj stavova ostalih sudionika odgoja i obrazovanja prema darovitima (Pleić, 2010; Perković Krijan i Borić, 2015). Jedan od načina poticanja rasta i razvoja učitelja usmjeravanje je prema najnovijim znanstvenim istraživanjima i stručnim radovima kako bi se dobili novi uvidi i spoznaje o stanju i problemima u području rada s darovitim učenicima u našoj zemlji, ali i ostalim zemljama. Takvim pristupom omogućuje se učiteljima stvaranje cjelovite slike o darovitim učenicima i primjena znanja u praksi. Važno je podupirati učitelje i u suradnji s različitim visokim učilištima i sveučilištima te potaknuti škole da se otvore za istraživanja vlastite prakse.

8. Obrazovanje darovitih učenika u Republici Hrvatskoj i ostalim zemljama

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama svojim člancima nalaže svim školama u Hrvatskoj obvezu uočavanja, praćenja i poticanja darovitih učenika te školovanje po adekvatnim modelima i diferenciranim kurikulumima (Zrilić i Marin, 2017; Zrilić, 2018). Važno je da škole provode ranu identifikaciju i ponude kvalitetno te primjereno obrazovanje darovitim učenicima. Zakon ističe i mogućnost ranijeg završetka školovanja učenicima s iznimnim znanjima i sposobnostima, a talentiranim sportašima i umjetnicima završetak školovanja u vremenu za polovinu duljem od propisanog trajanja upisanog programa (Zrilić i Marin, 2017).

Uključenost u dodatnu nastavu i druge oblike rada koji potiču sposobnost i kreativnost darovitih učenika propisana je i naglašena u Nacionalnom okvirnom kurikulumu Republike Hrvatske (ibid.). Jedan od najistaknutijih ciljeva u Nacionalnom kurikulumu pomoć je i podrška darovitim učenicima da razvijaju i ostvaruju svoje potencijale, a cjelokupna školska zajednica dužna je uvažavati njihove socio-emocionalne potrebe (ibid.). Nacionalni kurikulum omogućava prepoznavanje darovitosti i razvoj mogućnosti darovitih putem mentorstva, natjecanja, posebnih programa, centara izvrsnosti, seminara, ljetnih i zimskih škola, kampova za darovite, interesnih skupina i raznih događanja u domovini i inozemstvu.

U Hrvatskom nacionalnom obrazovnom standardu navode se metodički naputci za rad s učenicima s posebnim potrebama i već poznati oblici rada s darovitim učenicima kao što su obogaćenje odgojno-obrazovnog programa te akceleracija (ibid.).

Državnim pedagoškim standardom osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja te Pravilnikom o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika predstavljaju se definicija i opis darovitih učenika, kao i najčešći pristupi koji se koriste za rad s darovitim učenicima (ibid.).

Ukratko, može se zaključiti kako Republika Hrvatska u svim dokumentima ističe važnost podrške darovitim učenicima, no u praksi je stanje potpuno drugačije (ibid.).

Vojnović (2008, prema Perković Krijan i sur., 2015) u svojem istraživanju ukazuje da se postupak identifikacije darovitih učenika u 53,1% hrvatskih osnovnih škola, u kojima se ispitivanje provelo, ne provodi. U sklopu Ljetne psihologijske škole studenata i učitelja provelo se istraživanje koje dokazuje kako samo 20% osnovnih škola u Hrvatskoj ima posebne programe za nadarene učenike (Arambašić i sur., 2006, prema Pavlin-Bernardić, 2016). Isto tako, u Republici Hrvatskoj nezadovoljavajuća je razina odabira mogućnosti dodatne specijalističke edukacije u području rada s darovitim učenicima (Perković Krijan i sur., 2015). Ista autorica govori da znanje potrebno za rad s darovitim učenicima učitelji mogu dobiti jedino tijekom formalnog učiteljskog obrazovanja ili stručnih usavršavanja tijekom radnog staža. U Hrvatskoj ne postoji ni zakonska regulativa koja obvezuje učitelje na poticanje darovitosti, koju je ionako teško ostvariti s obzirom na slabe materijalne i kadrovske uvjete u hrvatskim školama (Jukić i Jakovčević, 2012). Problem

u Hrvatskoj prilagođavanje je odgoja i obrazovanja prosječnim učenicima, što znači da su ciljevi, zadatci i ishodi jednaki za sve učenike, a učenici se intenzivno razlikuju po svojim sposobnostima, interesima i željama (Bedeniković Lež, 2017).

Prethodno opisani nedostatak sustavne skrbi o darovitim učenicima pokazuje veliku nedemokratičnost hrvatskog društva jer je osiguranje uvjeta za potpuni razvoj i obrazovanje u skladu s individualnim mogućnostima učenika temeljeno pravo svakog pojedinca (Nikčević-Milković i sur., 2016). Glavni Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika u Hrvatskoj nije mijenjan od 1991. godine, što govori o izostanku suvremenih trendova u odgoju i obrazovanju darovitih učenika te nedovoljnom ulaganju u darovite pojedince koji su budućnost naše zemlje i svijeta (Zrilić i Marin, 2017). Loše stanje obrazovanja darovitih u Republici Hrvatskoj pokazuju i istraživanja različitih autora koji govore kako učitelji imaju neutralan stav o darovitim učenicima, pri čemu učitelji s manje godina radnog staža imaju pozitivnije stavove u odnosu na učitelje s više godina radnog staža (Pleić, 2010; Perković Krijan i sur., 2015; Perković Krijan i Borić, 2015).

Primjere dobre prakse odgojno-obrazovnog rada s darovitim učenicima mogu se pronaći u brojnim zemljama. Jedan od primjera kvalitetne brige o darovitima u području odgoja i obrazovanja susjedna nam je Republika Slovenija. Slovenija je od školske godine 1999/2000. počela provoditi diferencijaciju nastave različitog oblika na različitim razinama školovanja (Žakelj i Ivanuš Grmek, 2013). Također, Slovenija ima dobro razvijene zakone i programe legislative koji se brinu o darovitim učenicima. Neki od njih su Bijela knjiga obrazovanja Republike Slovenije, Osnovnoškolski akt, Akt o organizaciji i financiranju obrazovanja te Koncept za otkrivanje i rad s darovitim učenicima u devetogodišnjem osnovnoškolskom sustavu Slovenije (Pangrčić i sur., 2020). Navedeni dokumenti potiču principe jednakih mogućnosti, nediskriminacije i održavanja ravnoteže među različitim aspektima djetetova fizičkog i intelektualnog razvoja te principe izbora i obrazovanja visoke kvalitete (Bedeniković Lež, 2017). Uz navedeno, potiče se razvoj pluralizma, što veća fleksibilnost u organizaciji rada te pravo na odabir na svim razinama školovanja (ibid.). Škole diljem Slovenije obvezuju se na organiziranje dodatne nastave, oblikovanje i korištenje diferenciranih programa te brže završavanje osnovnog obrazovanja (Kukanja Gabrijelčić, 2012, prema Bedeniković Lež, 2017). Slovenija također izdvaja određenu svotu novaca kako bi identificirala darovitu djecu (Nikčević-

Milković i sur., 2016). Didaktičke strategije primarno su usmjerene na individualizirane programe, kurikulume i pristupe darovitim učenicima kao i prilagođavanje obrazovanja prema talentima, potrebama i interesima darovitih učenika (Bedeniković Lež, 2017; Pangrčić i sur., 2020). Slovenija se posebno brine za poticanje i osnivanje centara darovitosti kojima se pomaže učiteljima u radu s darovitimima (Zrilić i Marin, 2017). Osim kvalitetnog usmjerenja na poticanje i ostvarivanje potreba darovitih, Slovenija ističe važnost stručnog osposobljavanja i usavršavanja učitelja, školskih psihologa i pedagoga koji rade s darovitim učenicima te očekuje da njihove kompetencije i obrazovanje budu na što je moguće višoj razini (Žagar, 2006, prema Bedeniković Lež, 2017).

U Njemačkoj učitelji smatraju da je posebna edukativna pažnja potrebna darovitim učenicima, ali se istovremeno protive specijalnim školama za darovite (Urban, 1986, prema Pleić, 2010). Isto tako, potiču individualizaciju kao strategiju rada s darovitim učenicima, ali se sam pristup individualizacije, kao i rad s darovitim učenicima, razlikuje u 16 saveznih njemačkih pokrajina (Zrilić i Marin, 2017).

Austrija, uz poticanje procesa individualizacije obrazovanja darovitih učenika, promiče ideju razvijanja posebnih škola za talentirane i darovite pojedince (Oswald i sur., 2005, prema Zrilić i Marin, 2017). Naglasak stavljaju na akceleraciju i obogaćivanje, dok identifikaciju provode stručnjaci poput školskih pedagoga, učitelja i stručnjaka koji se koriste standardiziranim testovima (Mönks i Pflüger, 2005). Isti autori govore kako materijali za rad s darovitim učenicima nisu lako dostupni učiteljima te da bi njihovo obrazovanje o darovitimima trebalo biti dio obaveznog kurikuluma obrazovanja učitelja, a ne opcija. Austriji je cilj da u svakoj školi postoji barem jedan specijalist za obrazovanje darovitih (ibid.).

Republika Češka darovitim učenicima u obrazovanju pažnju pridaje relativno odnedavno, tek od 2004. godine kada je u Nastavnom programu za osnovnu školu naglašena potreba identifikacije, obogaćivanja programa, individualizacije i mentorstva (Simok, 2010, prema Zrilić i Marin, 2017).

Mađarska se obogaćivanju kurikuluma za darovite učenike, kao i individualizaciji te diferencijaciji, posvećuje mnogo više, dok je pažnja pridana akceleraciji, koja je jako rijetka, nešto manja (Zrilić i Marin, 2017). Također se naglašava važnost učitelja, psihologa i škole u identifikaciji i selekciji učenika za specijalizirane škole, pri čemu se

naglasak stavlja na matematičku darovitost (ibid.). Poznato je kako Mađarska povlači velika sredstva iz EU fondova za različite programe rada s darovitim učenicima te vrši umrežavanje sustava darovite i talentirane djece (Cvetković-Lay, 2014, prema Nikčević-Milković i sur., 2016). Obrazovanje i skrb za darovite učenike na visokoj su razini zbog intenzivne interakcije različitih stručnjaka kao i vladinih investicija za istraživanja na području darovitosti (Mönks i Pflüger, 2005).

Engleska je zemlja koja ne spominje pojmove darovitosti ili obrazovanja darovitih, već je uvriježeno mišljenje kako se sve dječje potrebe mogu zadovoljiti unutar individualno usmjerenog odgojno-obrazovnog procesa u redovitim školama (Urban, 1986, prema Pleić, 2010). Međutim, razvojem Bijele knjige počinju se poticati rana identifikacija te podrška i rad s darovitim učenicima u skladu s njihovim potrebama obogaćivanjem sadržaja, dodatnim kurikularnim aktivnostima, mentorskim radom, ranijim upisom u školu, zajedničkom nastavom sa starijim učenicima ili akceleracijom (Mönks i Pflüger, 2005). Iako daroviti učenici u Engleskoj nisu eksplicitno spomenuti u zakonu, pristup njima holistički je i inkluzivan (ibid.).

Finska, kao zemlja u kojoj su odgoj i obrazovanje na zavidnoj razini, u svojim zakonima ne spominje darovite učenike kao skupinu učenika s posebnim potrebama, ali dopušta diferencijaciju u poučavanju s obzirom na različite potrebe učenika (Mönks i Pflüger, 2005). Isto tako, učenici mogu učiti predmete koji se ne nalaze u redovitom kurikulumu te im škole nude raniji upis, preskakanje razreda, slušanje određenih predmeta s višim razredima, akceleraciju, mentorsku nastavu, suradnju s različitim kompanijama i neprofitnim organizacijama (Mönks i Pflüger, 2005).

Danska, Italija i Francuska i dalje nemaju službene programe za obrazovanje darovitih učenika, ali se u novije vrijeme pokušavaju uvesti propisi i zakoni o individualnim potrebama obrazovanja darovitih učenika (Mönks i Pflüger, 2005; Demirok i Ozcan, 2016).

U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini, kao tranzicijskim zemljama sa slabim gospodarstvom, nema sveobuhvatne i sustavne brige o darovitim i talentiranim učenicima (Nikčević-Milković i sur., 2016).

Da bi se stanje u našoj zemlji promijenilo važno je na kvalitetan način pristupiti obrazovanju budućih učitelja, ozbiljnije se posvetiti njihovu stručnom usavršavanju i informiranju javnosti o nužnosti primjerenog obrazovanja za sve učenike, a posebice za darovite. Vlada Republike Hrvatske trebala bi se ugledati na države koje provode dobru praksu u području obrazovanja darovitih i pokušati prilagoditi njihove ideje našem školstvu. Naravno, pritom se očekuje intenzivna suradnja praktičara i znanstvenika kako bi se odredilo stvarno stanje u praksi i krenulo s promjenama. Jedan od načina mogu biti akcijska istraživanja u sklopu kojih će stručnjaci skupljati informacije i spoznaje izravno iz prakse, što bi kasnije, uz samo unaprjeđenje prakse, mogli iskoristiti za nastanak znanstvenih ili stručnih radova i time obogatiti zanemareno područje obrazovanja darovitih učenika.

EMPIRIJSKI DIO RADA

9. Metodologija istraživanja

9.1 Problem i cilj istraživanja

U području obrazovanja darovitih Republika Hrvatska pokazuje svojevrсна kašnjenja za razvijenijim zemljama. Na primjer, nedostaje slojevitijih, opsežnijih te kvalitativno drugačijih redovitih programa, kreativnijih učitelja, diferencijacija u redovnoj nastavi, kvalitetnije korištenje dodatne nastave, kvalitetna identifikacija darovite djece, poticanje različitosti, obogaćenih programa i većih mogućnosti usavršavanja učitelja (Nikčević-Milković i sur., 2016; Zrilić i Marin, 2017). Pritom se posebno ističe nedostatan broj hrvatskih istraživačkih radova o darovitim učenicima, što znači da u tom području moramo i možemo napredovati. Jedan od oblika pomoći napredovanju razvoja hrvatskih istraživanja o obrazovanju darovitih učenika može biti sustavna kategorizacija i analiza dosadašnjih radova kako bi se uvidjelo koje bi područje obrazovanja darovitih trebalo više istraživati, u kojem smjeru treba rješavati probleme i kako pomoći učenicima u skladu s njihovim interesima. Obrazovanje darovitih učenika važno je istraživati i zbog strateškog pitanja same zemlje jer ulaganje u darovite učenike ključna je strategija postizanja međunarodne konkurentnosti Hrvatske (Nikčević-Milković i sur., 2016). Da bi se moglo ulagati u darovite učenike i unaprjeđivati istraživanja o njima, nužno je kontinuirano usavršavanje učitelja i stručnih suradnika, što između ostalog znači biti

upoznat s temeljnim suvremenim istraživanjima i teorijskim radovima o darovitim učenicima i načinima kako im pružiti sveobuhvatnu podršku u obrazovanju.

Sukladno tome, u ovom sam se radu odlučila baviti istraživanjem radova objavljenih u časopisima, čija se tematika dotiče darovitih učenika i darovitosti. Posebnu sam pažnju posvetila zastupljenosti obrazovanja darovitih učenika u hrvatskim istraživanjima odgoja i obrazovanja, upravo zbog prethodno spomenute važnosti poticanja kvalitetnog obrazovanja darovitih učenika, koje je moguće samo uz kontinuirano usavršavanje i upoznatost s relevantnim suvremenim spoznajama jer uspjeh darovitih učenika ne ostavlja posljedice samo na njih nego i na obitelj, učitelje, cjelokupnu školu, njihovu zemlju i društvo.

Cilj je ovog istraživanja metodom rada na dokumentaciji analizirati objavljenje radove, čija je tematika povezana s darovitim učenicima i darovitošću, u časopisima koji izlaze u periodu od 2010. godine do 2021. godine. Popis proučenih radova nalazi se u prilogu. (*Prilog 1.*)

9.2 Istraživačka pitanja

U odnosu na postavljeni cilj istraživanja izvedena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. *Kolika je zastupljenost radova tematike darovitih učenika s obzirom na različite kriterije u odabranim časopisima u periodu od 2010. do 2021. godine?*
2. *Koja tematika prevladava u objavljenim radovima o darovitim učenicima u odabranim časopisima u periodu od 2010. do 2021. godine?*

9.3 Način provođenja istraživanja

Istraživanje sam započela odabirom relevantnih časopisa koji su dostupni na portalu <https://hrcak.srce.hr/>. Otvaranjem portala *Hrčak* krenula sam u analizu dostupnih časopisa u području društvenih znanosti, polje *Pedagogija*. Otvaranjem polja *Pedagogija* otvorio se niz raznolikih časopisa, a odabrala sam one časopise koji se bave tematikom obrazovanja te koji imaju dostupe radove za period od 2010. do 2021. godine. Nakon odabira časopisa krenula sam u analizu i prikupljanje radova koji se dotiču darovitih učenika i svega što ima veze s darovitošću. Ovdje valja napomenuti kako rad *Individualizirani kurikulum kao pretpostavka uspješne integracije učenika s posebnim*

potrebama autorice M. Diković objavljen 2010. godine u trenutku odabira relevantnih radova iz časopisa *Magistra Iadertina* nije bio dostupan za pregled. Zatim slijedi temeljito čitanje svih 63 odabranih radova te njihova kategorizacija prema postavljenim istraživačkim pitanjima. U većini radova dolazi do preklapanja određenih stavki analize te sam u tim slučajevima analize radova dodala kategoriju *kombinirano*.

9.4 Prikaz rezultata

Prikupljenu dokumentaciju čine 63 objavljena rada u periodu od 2010. do 2021. godine koji se bave tematikom darovitih učenika i darovitosti. Popis svih analiziranih radova nalazi se u *Prilogu 1*.

Da bi se odgovorilo na prvo istraživačko pitanje, *Kolika je zastupljenost radova tematike darovitih učenika s obzirom na različite kriterije u odabranim časopisima u periodu od 2010. do 2021. godine?*, postavljeno je devet kategorija potpitanja kojim su analizirani različiti kriteriji i dobiveni željeni odgovori. Kategorije su: zastupljenost radova u odabranim časopisima, prema godinama objavljivanja, prema autorima s područja RH i drugih zemalja, prema istraživačkim i teorijskim radovima, metodologiji, metodama prikupljanja podataka i uzorku ispitanika u istraživačkim radovima. U nastavku će se svaka kategorija analizirati zasebno, a time će se dobiti i cjelokupni odgovor na prvo istraživačko pitanje.

Prva kategorija prvog istraživačkog pitanja odnosi se na *zastupljenost radova tematike darovitih učenika u odabranim časopisima u periodu od 2010. godine do 2021. godine*. Riječ je o deset časopisa za odgoj i obrazovanje: *Magistra Iadertina*, *Napredak*, *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, *Školski vjesnik*, *Život i škola*, *Acta Iadertina*, *Metodički ogledi*, *Odgojno-obrazovne teme*, *Varaždinski učitelj* i *Metodički obzori*.

Tablica 1 Podjela radova prema odabranim časopisima

Kategorija	Broj radova u odabranim časopisima		
	f	%	Ukupan broj radova
Magistra Iadertina	4	6,35	63

Napredak	8	12,70	
Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje	15	23,81	
Školski vjesnik	8	12,70	
Život i škola	15	23,81	
Acta Iadertina	0	0	
Metodički ogledi	2	3,17	
Odgojno-obrazovne teme	1	1,59	
Varaždinski učitelj	7	11,11	
Metodički obzori	3	4,76	

Iz *Tablice 1* vidljivo je kako je najveći broj objavljenih radova, čija je tematika povezana s darovitim učenicima i darovitosti, zastupljen u časopisu Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje te časopisu Život i škola. Broj objavljenih radova u prethodno navedenim časopisima je 15 što čini 23,81% radova od ukupnog broja radova uzetih u analizu. Zatim slijede časopisi Napredak i Školski vjesnik s 8 (12,70%) objavljenih radova te Varaždinski učitelj sa 7 (11,11%) objavljenih radova. Najmanje objavljenih radova u časopisima je Magistra Iadertina s 4 (6,35%) objavljenih rada, Metodički obzori s 3 (4,76%) rada, Metodički ogledi s 2 (3,17%) rada te časopisu Odgojno-obrazovne teme s 1 (1,59%) objavljenim radom. U ovoj je analizi važno istaknuti časopis naziva Acta Iadertina u kojem nema objavljenih radova tematike darovitih učenika i darovitosti.

Druga kategorija prvog istraživačkog pitanja odnosi se na *zastupljenost radova tematike darovitih učenika prema godinama objavljivanja radova*. Riječ je, dakle, o periodu od 2010. do 2021. godine. Samo je jedan časopis, *Varaždinski učitelj*, imao dostupnu 2021. godinu, dok *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* nije imao dostupnu 2010. godinu. Također je važno istaknuti kako časopis naziva *Odgojno-obrazovne teme* ima dostupnu 2020., 2019. te 2018. godinu, dok *Varaždinski učitelj* uz 2021. godinu ima dostupnu 2020., 2019. te 2018. godinu.

Tablica 2 Podjela radova prema godinama objavljivanja radova

Kategorija	Broj radova prema godinama objavljivanja		
	f	%	Ukupan broj radova
2021	2	3,17	63
2020	7	11,11	

2019	4	6,35	
2018	7	11,11	
2017	7	11,11	
2016	4	6,35	
2015	4	6,35	
2014	6	9,52	
2013	6	9,52	
2012	2	3,17	
2011	5	7,94	
2010	9	14,29	

Iz *Tablice 2* vidljivo je kako je najveća zastupljenost radova s tematikom darovitih učenika i darovitosti u godini 2010., kada je objavljeno 9 radova, što čini 14,29% od ukupnog broja objavljenih radova. Zatim slijede 2020., 2018. i 2017. godina u kojima je objavljeno po 7 radova, što čini 11,11% radova. 2014. i 2013. godine objavljeno je po 6 radova, što čini 9,52%. Potom slijede 2011. godina s 5 (7,94%) objavljenih radova te 2019., 2016. i 2015. godina s 4 (6,35%) objavljenih rada. Najmanje radova s tematikom darovitih učenika i darovitosti objavljeno je 2021. i 2012. godine, tek 3,17% od ukupnog broja objavljenih radova.

Zatim se, trećom kategorijom prvog istraživačko pitanja, istraživalo *prevladavaju li u objavljenim radovima tematike darovitih učenika i darovitosti autori s područja Republike Hrvatske ili s područja drugih zemalja.*

Tablica 3 Podjela radova prema autorima s područja Republike Hrvatske i područja drugih zemalja

Kategorija	Hrvatski i strani autori		Ukupan broj radova
	f	%	
Hrvatski autori	44	69,84	63
Strani autori	19	30,16	

Tablica 3 pokazuje da više od polovine autora, njih 44, dolazi s područja Republike Hrvatske, što čini 69,84% od ukupnog broja autora. Ostalih 30,16% čine strane autori, čijih je 19 radova.

Sljedećom, četvrtom, kategorijom prvog istraživačkog pitanja istraživalo se *prevladavaju li među objavljenim radovima znanstveni ili stručni radovi.*

Tablica 4 Podjela radova prema znanstvenoj prozi

Kategorija	Znanstvena proza		Ukupan broj radova
	f	%	
Znanstveni radovi	45	71,42	63
Stručni radovi	18	28,57	

Tablicom 4 prikazano je da većina objavljenih radova, čija su tematika daroviti učenici i darovitost, pripada znanstvenim radovima. Točnije, znanstveno je 45 radova, što čini 71,42% od ukupnog broja analiziranih radova. Nešto manje radova, njih 18, pripada stručnim radovima, što čini 28,57%.

Petom kategorijom prvog istraživačkog pitanja pokušalo se odgovoriti na pitanje koja je vrsta znanstvene proze najviše zastupljena u analiziranim radovima.

Tablica 5 Podjela radova prema kategorizaciji znanstvene proze

Kategorija	Kategorizacija znanstvene proze		Ukupan broj radova
	f	%	
Izvorni znanstveni članak	23	36,50	63
Pregledni rad	10	15,87	
Prethodno priopćenje	12	19,04	
Stručni rad	13	20,63	
Prikaz i ocjene	5	7,93	

Iz Tablice 5 vidljivo je kako se 23 rada kategoriziraju kao izvorni znanstveni članci, što čini 36,50% od ukupnog broja analiziranih radova. Zatim slijedi 13 (20,63%) stručnih radova, 12 (19,04%) radova kategoriziranih kao prethodno priopćenje, 10 (15,87%) preglednih radova te 5 (7,93%) radova kategoriziranih kao prikazi i ocjene.

Šesta kategorija prvog istraživačkog pitanja istražuje *prevladavaju li istraživački ili teorijski radovi među objavljenim radovima*.

Tablica 6 Podjela radova na istraživačke radove i teorijske radove

Kategorija	Istraživački radovi i teorijski radovi		Ukupan broj radova
	f	%	
Istraživački radovi	36	57,14	63
Teorijski radovi	27	42,85	

Tablica 6 prikazuje koliko je od ukupnog broja objavljenih radova tematike darovitih učenika i darovitosti istraživačkih, a koliko teorijskih radova. Nešto više od polovice ukupnog broja radova kategorizirano je kao istraživački radovi. Točnije, 36 članaka pripada istraživačkim radovima, a to čini 57,14% od ukupnog broja analiziranih radova. Preostali radovi kategoriziraju se kao teorijski radovi. Teorijski su radovi oni koji ne obuhvaćaju istraživanje, a u ovoj analizi takvih je 27 radova, što je 42,85% od ukupnog broja analiziranih radova.

Sedmom kategorijom prvog istraživačkog pitanja istraživalo se *koje metodologije prevladavaju u analiziranim istraživačkim radovima*.

Tablica 7 Podjela istraživačkih radova prema metodologiji

Kategorija	Metodologija radova		
	f	%	Ukupan broj istraživačkih radova
Kvantitativna metodologija	30	83,33	36
Kvalitativna metodologija	5	13,89	
Kombinirana metodologija	1	2,78	

Iz *Tablice 7* vidljiva je dominacija kvantitativne metodologije. Od njih 36, čak se 30 radova koristi kvantitativnom metodologijom, što čini velikih 83,33% od ukupnog broja istraživačkih radova koji su analizirani. Znatno se manji broj radova koristi kvalitativnom metodologijom, njih svega 5, što čini 13,89% radova. Kombinacijom metoda, dakle kvantitativnom i kvalitativnom metodologijom, koristi se samo 1 rad, koji zauzima 2,78% od svih analiziranih istraživačkih radova.

Osma kategorija prvog istraživačkog pitanja analizira *metode prikupljanja podataka u istraživačkim radovima*.

Tablica 8 Podjela radova prema metodama prikupljanja podataka

Kategorija	Metode prikupljanja podataka		
	f	%	Ukupan broj istraživačkih radova
Anketiranje	17	47,22	36
Intervjuiranje	1	2,78	
Testiranje	1	2,78	

Rad na dokumentaciji	2	5,56	
Procjenjivanje i prosuđivanje	1	2,78	
Kombinirano	14	38,89	

Tablica 8 prikazuje metode prikupljanja podataka koje se koriste u istraživačkim radovima tematike darovitih učenika i darovitosti. Zamjetna je dominacija anketiranja kao metode prikupljanja podataka, odnosno čak 17 (47,22%) od 36 radova koristilo se metodom anketiranja. U 14 radova korištena je kombinacija metoda prikupljanja podataka, što čini 38,89% od ukupnog broja analiziranih istraživačkih radova, a najčešća je kombinacija metoda testiranja i anketiranja. 2 rada (5,56%) koriste se radom na dokumentaciji. Metodu intervjuiranja, metodu testiranja te metodu procjenjivanja i prosuđivanja koristi po 1 rad, što znači da svaki zauzima 2,78% od ukupnog broja analiziranih istraživačkih radova.

Posljednjom devetom kategorijom prvog istraživačkog pitanja analizirao se *uzorak ispitanika u istraživačkim radovima*.

Tablica 9 Podjela radova prema uzorku ispitanika u istraživanju

Kategorija	Uzorak ispitanika u istraživanju		Ukupan broj istraživačkih radova
	f	%	
Predškolci	2	5,56	36
Osnovnoškolci	16	44,44	
Srednjoškolci	1	2,78	
Studenti	1	2,78	
Odgojitelji	1	2,78	
Učitelji	9	25	
Literatura	2	5,56	
Kombinirano	4	11,11	

Iz *Tablice 9* vidljivo je kako je najveći broj istraživačkih radova usmjeren na ispitivanje učenika osnovne škole. Čak 16 radova, što čini skoro polovicu istraživačkih radova (44,44%), koristi učenike osnovne škole kao svoj uzorak u istraživanju. Slijede učitelji koji su uzorak u 9 (25%) istraživačkih radova. U 4 radovima zastupljena je kombinacija uzoraka istraživanja, u koje su uključeni i roditelji. Nakon kombinacije uzorka istraživanja slijedi analiza literature u 2 radovima te uzorak predškolske djece koji je

također zastupljen u 2 rada. Po 1 rad za uzorak koristi srednjoškolce, odgojitelje te studente.

Drugim istraživačkim pitanjem, *Koja tematika prevladava u objavljenim radovima o darovitim učenicima u odabranim časopisima u periodu od 2010. do 2021. godine?*, analizirana je tematika objavljenih radova, a zatim je analizom sadržaja utvrđeno pet kategorija koje će pomoći u proširivanju odgovora na drugo istraživačko pitanje.

Istraživanje se, dakle, nastavlja ispitivanjem prevladavajuće tematike u objavljenim radovima koji su analizirani. Većina radova govori o nekoliko tema povezanih s darovitim učenicima, što znači da se mogu svrstati u nekoliko kategorija navedenih u tablici.

Tablica 10 Podjela radova prema tematici

Kategorija	Tematika objavljenih radova		
	f	%	Ukupan broj radova
Općenito o darovitosti i darovitima	3	4,76	63
O inteligenciji	8	12,70	
Karakteristike darovite djece	12	19,05	
Vrste darovitosti	5	7,94	
Identifikacija darovite djece	8	12,70	
Obrazovanje i rad s darovitom djecom	18	28,57	
Stavovi o darovitoj djeci	5	7,94	
Stavovi o programima za darovite učenike	1	1,59	
O učiteljima darovite djece	3	4,76	

Tablica 10 prikazuje raspodjelu radova prema tematici koja je u njihovu sadržaju najviše zastupljena. Najviše radova, njih 18, govori o obrazovanju i radu s darovitom djecom. Spomenutih 18 radova čini 28,57% od ukupnog broja objavljenih radova koji su analizirani. Zatim slijedi tematika o karakteristikama darovite djece koja se spominje u 12 radova i čini 19,05%. Nešto su manje zastupljeni radovi tematike o inteligenciji i identifikaciji darovite djece – 8 (12,70%) radova se bavi se inteligencijom, a još 8

(12,70%) identifikacijom darovite djece. Vrstama darovitosti bavi se 5 radova koji čine 7,94% od ukupnog broja analiziranih radova. Nešto manje radova, njih 3 (4,76%) bave se općenito darovitosti i darovitom djecom, a još 3 (4,76%) rada bave se učiteljima darovite djece. Samo se 1 (1,59%) rad bavi stavovima o programima za darovite učenike.

Analizom sadržaja objavljenih radova dobivena je prva kategorija drugog istraživačkog pitanja koja se bavi *raznolikim karakteristikama darovite djece*. Kao što je već objašnjeno, mnogi radovi dotiču se različitih tematika pa su u *Tablici 10* kategorizirani s obzirom na tematiku koja u njima prevladava. U *Tablici 10* spominje se 15 radova, čija glavna tematika obuhvaća karakteristike darovite djece, no isto tako neki radovi spominju karakteristike darovite djece, ali im to nije glavni fokus. Bez obzira na to jesu li karakteristike darovite djece glavna ili sporedna tematika radova, svi će se takvi radovi u *Tablici 11* analizirati. Navedene uvjete zadovoljava ukupno 15 radova koji se bave karakteristikama darovite djece.

Tablica 11 Podjela radova koji razrađuju karakteristike darovite djece

Kategorija	Karakteristike darovite djece		Ukupan broj radova koji razrađuju karakteristike darovite djece
	f	%	
Socio-emocionalne osobitosti	2	13,33	15
Tjelesno-zdravstveni status	1	6,67	
Iskustvo zanesenosti	1	6,67	
Medijska pismenost	1	6,67	
Liderski potencijal	1	6,67	
Metakognicija	1	6,67	
Perfekcionizam, školska motivacija, stilovi učenja, akademski uspjeh	1	6,67	
Dvostruko iznimna djeca	1	6,67	
Općenito	6	40	

Tablicom 11 prikazano je kako se u radovima najviše opisuju općenite karakteristike darovite djece. Riječ je o 6 radova koji se bave ponašanjem darovitih, problemima s kojima se susreću daroviti učenici te mitovima i predrasudama o darovitoj djeci.

Spomenutih 6 radova čini 40% od ukupnog broja radova koji razrađuju karakteristike darovite djece. Zatim slijede radovi koji se bave socio-emocionalnim osobitostima darovite djece, odnosno 2 rada koja čine 13,33% od ukupnog broja analiziranih radova. Po 1 rad govori o tjelesno-zdravstvenom statusu, iskustvu zanesenosti, medijskoj pismenosti, liderskom potencijalu, metakogniciji, perfekcionizmu, školskoj motivaciji, stilovima učenja, akademskom uspjehu te o dvostruko iznimnoj djeci.

Zatim se, na jednak način kao i radovi o karakteristikama darovite djece, istraživala *zastupljenost specifičnih vrsta darovitosti* kao druga kategorija drugog istraživačkog pitanja.

Tablica 12 Podjela radova koji razrađuju specifične vrste darovitosti

Kategorija	Specifična darovitost		Ukupan broj radova koji razrađuju specifične vrste darovitosti
	f	%	
Glazbena darovitost	4	44,44	9
Likovna darovitost	3	33,33	
Sportska darovitost	1	11,11	
Matematička darovitost	1	11,11	

Tablica 12 prikazuje da se u 4 radovima govori o glazbenoj darovitosti, što čini 44,44% radova od ukupnog broja radova koji razrađuju specifične vrste darovitosti. Likovna darovitost spominje se u 3 radovima te čini 33,33%. Najmanje (11,11%) su zastupljene sportska te matematička darovitost, koje se spominju svaka u jednom radu .

Metode identifikacije darovite djece, kao treća kategorija drugog istraživačkog pitanja, istraživale su se na isti način kao i karakteristike darovite djece te specifične vrste darovitosti.

Tablica 13 Podjela radova koji razrađuju metode identifikacije darovite djece

Kategorija	Metode identifikacije darovite djece		Ukupan broj radova koji razrađuju metode identifikacije darovite djece
	f	%	
Metoda procjenjivanja	3	27,27	11

Metoda testiranja	3	27,27	
Kombinirano	5	45,45	

Iz *Tablice 13* može se iščitati kako najviše radova, njih 5 (45,45%), koristi kombinaciju metode testiranja i metode procjenjivanja. Zatim se 3 rada, njih 27,27%, koriste metodom procjenjivanja te još 3 rada (27,27%) koriste metodu testiranja u identifikaciji darovite djece.

Četvrta kategorija drugog istraživačkog pitanja bavi se *zastupljenošću osnovnih oblika odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima*. Osnovni oblici odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima su akceleracija, obogaćivanje nastavnih programa te grupiranje prema sposobnostima (Kadum i Hozjan, 2015).

Tablica 14 Podjela radova prema osnovnim oblicima odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima

Kategorija	Osnovni oblici odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima		
	f	%	Ukupan broj radova o osnovnim oblicima odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima
Akceleracija	1	10	10
Grupiranje prema sposobnostima	2	20	
Kombinirano	7	70	

Tablica 14 prikazuje kako najviše radova, njih 70%, govori o određenoj kombinaciji osnovnih oblika odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima. 20% radova govori o grupiranju prema sposobnostima, dok preostalih 10% radova govori o akceleraciji.

Posljednjom, petom kategorijom drugog istraživačkog pitanja saznalo se koji *ostali oblici odgojno-obrazovne podrške prevladavaju u odgojno-obrazovnom kontekstu*.

Tablica 15 Podjela radova prema ostalim oblicima odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima

Kategorija	Ostali oblicima odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima		
	f	%	Ukupan broj radova o dodatnim oblicima rada s darovitim učenicima

Kreativne radionice	1	5,88	17
Istraživački radovi	1	5,88	
Didaktičke igre	1	5,88	
Dodatna nastava	1	5,88	
Diferencijacija i individualizacija	7	41,17	
Kombinirano	6	35,29	

Tablica 15 otkriva da se najviše radova, njih 41,17%, bavi analizom diferencijacije i individualizacije. Nadalje, 35,39% radova bavi se analizom raznolikih oblika rada s darovitim učenicima. Kreativnim radionicama bavi se 1 rad, odnosno 5,88%, jednako kao i istraživačkim radovima, didaktičkim igrama te dodatnom nastavom.

10. Analiza rezultata i rasprava

Prije no što će se analizirati postavljena istraživačka pitanja, prikazat će se stvarna zastupljenost radova o darovitosti i darovitim učenicima u odabranim časopisima u periodu od 2010. do 2021. godine. Dakle, od ukupno 2721 objavljenog rada u časopisima samo 2,31% čine radovi koji se bave tematikom darovitih učenika. Časopis *Magistra Iadertina* sadrži 133 objavljena rada, od kojih 3% čine radovi o darovitim učenicima. Časopis *Napredak* sadrži 336 objavljenih radova, od kojih 2,38% čine radovi o darovitim učenicima. U Hrvatskom časopisu za odgoj i obrazovanje 714 je objavljenih radova, od kojih 2,1% čine radovi o darovitim učenicima. Školski vjesnik sadrži 383 objavljena rada, od kojih 2,08% čine radovi o darovitim učenicima. Časopis *Život i škola* sadrži 418 objavljenih radova, od kojih 3,58% čine radovi o darovitim učenicima. Časopis *Acta Iadertina* sadrži 127 objavljenih radova, no nijedan rad ne bavi se darovitim učenicima. Časopis *Metodički ogledi* sadrži 181 objavljen rad, od čega samo 1,1% zauzimaju radovi o darovitim učenicima. Časopis *Odgojno-obrazovne teme* sadrži 42 objavljena rada, od kojih 2,38% čine radovi o darovitim učenicima. *Varaždinski učitelj* sadrži 194 objavljena rada, od kojih 3,6% čine radovi o darovitim učenicima. Posljednji časopis *Metodički obzori* sadrži 193 objavljena rada, od kojih radovi o darovitim učenicima zauzimaju 1,55%.

Iz navedenog se primjećuje izrazito slaba zastupljenost radova o darovitim učenicima u časopisima koji su odabrani za ovo istraživanje. Navedeni podatak osvještava zanemarivanje tematike darovitih učenika u znanstvenim krugovima i potiče na

razmišljanje o promjenama koje su nužne i prijeko potrebne. Kako bi znali što istraživati i čemu se posvetiti, u nastavku će se detaljnije analizirati objavljeni radovi prema različitim kategorijama, ukazati na nedostatke i potaknuti na promišljanje o mogućim budućim smjerovima istraživanja.

Da bi se odgovorilo na prvo istraživačko pitanje, *Kolika je zastupljenost radova tematike darovitih učenika s obzirom na različite kriterije u odabranim časopisima u periodu od 2010. do 2021. godine?*, moralo se postaviti devet kategorija potpitanja i na njih odgovoriti. U nastavku rada rezultati svake kategorije posebno će se analizirati.

Prva kategorija prvog istraživačkog pitanja odnosi se na zastupljenost radova tematike darovitih učenika u odabranim časopisima u periodu od 2010. do 2021. godine. Časopisi navedeni u *Tablici 1* odabrani su s najpoznatijeg hrvatskog portala s otvorenim pristupom, *Hrčak*, a pripadaju području društvenih znanosti, polju *Pedagogija*. Napredak: časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju, Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje, Školski vjesnik i Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja odabrani su jer predstavljaju najpoznatije i najcjelovitije časopise koji se bave područjem odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, a izlaze periodički. Preostali časopisi, *Magistra Iadertina*, *Acta Iadertina*, *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja i Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, odabrani su prema kriteriju periodičnosti, odnosno odgovaraju periodu od 2010. do 2021. godine, i prema tome što časopisi bave odgojem i obrazovanjem. Časopisi *Odgojno-obrazovne teme* i *Varaždinski učitelj* ne odgovaraju periodu od 2010. do 2021. godine, no to su preostali časopisi koji se detaljnije bave područjem odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama.

Temeljem *Tablice 1* zaključuje se o odgovoru na prvu kategoriju prvog istraživačkog pitanja. Najviše objavljenih radova s tematikom darovitih učenika i darovitosti zastupljeno je u Hrvatskom časopisu za odgoj i obrazovanje i časopisu *Život i škola*, dok je samo jedan rad objavljen u časopisu *Odgojno-obrazovne teme*. Jedan objavljeni rad u časopisu za *Odgojno-obrazovne teme* ne čudi jer su za pregled dostupne samo 2020., 2019. te 2018. godina, no časopis *Acta Iadertina*, u kojem nema objavljenih radova s tematikom darovitih učenika i darovitosti, iznenađuje s obzirom na to da je dostupan pregled svih godina izdanja u periodu od 2010. do 2020. godine.

Pomoću *Tablice 2* zaključuje se o odgovoru na drugu kategoriju prvog istraživačkog pitanja, a koja se odnosi na zastupljenost radova tematike darovitih učenika prema godinama objavljivanja radova. Dakle, u 2010. godini objavljeno je najviše radova čija tema ima veze s darovitim učenicima i darovitosti, dok je najmanje članaka iz 2021. te 2012. godine. U 2021. godini najmanje je objavljenih radova jer su samo za jedan časopis, *Varaždinski učitelj*, dostupni radovi za 2021. godinu u trenutku provođenja istraživanja.

Tablica 3 prikazuje da autori koji dolaze s područja Republike Hrvatske čine 69,84% od ukupnog broja autora. Najzastupljenije županije su Grad Zagreb, Zagrebačka, Osječko-baranjska i Splitsko-dalmatinska županija. Srednje zastupljene županije su Zadarska, Varaždinska i Primorsko-goranska, a mogu se još spomenuti i Vukovarsko-srijemska, Istarska, Sisačko-moslavačka i Virovitičko-podravska županiji. Također su zastupljeni i radovi u kojima surađuju autori iz različitih županija. Primjerice, autori s područja Grada Zagreba surađuju s autorima iz Osječko-baranjske županije, a suradnja se primjećuje i kod Zadarske i Splitsko-dalmatinske županije. Strani autori dolaze iz Republike Slovenije, Republike Srbije, Republike Turske, Republike Poljske, Republike Bosne i Hercegovine te Republike Makedonije.

Treća kategorija prvog istraživačkog pitanja, a koja se bavi autorima s područja Republike Hrvatske i područja drugih zemalja, upućuje na značajno prevladavanje autora s područja Republike Hrvatske.

Tablica 4 prikazuje da većina objavljenih radova (71,42%), čija su tematika daroviti učenici i darovitost, pripada znanstvenim radovima. To znači da su radovi originalni, rezultati im se temelje na znanstvenim istraživanjima u kojima se primjenjuju znanstvene metode te otkrivaju nepoznate činjenice i pojave. Najviše radova, njih 23, kategorizira se kao izvorni znanstveni članak. Za razliku od znanstvenih radova, stručni radovi ne sadrže nove i originalne znanstvene spoznaje, već im je temeljna zadaća interpretiranje poznatih spoznaja i veća usmjerenost na praktičan rad.

Četvrta i peta kategorija prvog istraživačkog pitanja, a koje se bave znanstvenim i stručnim radovima te zastupljenošću vrsta znanstvene proze, govore o prevladavanju znanstvenih radova u odnosu na stručne, a vrsta znanstvene proze koja je najzastupljenija izvorni su znanstveni članci.

Od ukupnog broja analiziranih radova, 57,14% kategorizirano je u istraživačke radove, dok ostatak pripada teorijskim radovima. Kada se analizira metodologija koju istraživački radovi koriste, primjećuje se dominacija kvantitativne metodologije (83,33%). Najčešća je metoda prikupljanja podataka pritom anketa (47,22%) ili kombinacija metoda (38,89%). Ispitivanje stavova učitelja o različitim kategorijama najčešća je tema kvantitativnih istraživanja. Učitelji se ispituju o stavovima prema darovitim učenicima, programima za darovite učenike i o dodatnim edukacijama i kompetencijama za poučavanje darovitih učenika. Istraživanja koja se bave ispitivanjem stavova učitelja o darovitim učenicima pokazuju kako učitelji imaju općenito neutralan stav prema darovitim učenicima (Pleić, 2010; Perković Krijan i sur., 2015). Međutim, stavovi se prema darovitim učenicima mijenjaju s obzirom na to radi li se o učiteljima s manje ili više godina radnog staža, pri čemu učitelji s manje i srednje godina radnog staža imaju pozitivnije stavove prema darovitima od učitelja s više godina radnog staža (Perković Krijan i sur., 2015). Isto tako, o stavu učitelja prema darovitim učenicima ovisi koliko su oni zadovoljni vlastitim predmetom, udžbenicima i opremljenošću škole. Pleić (2010) tako svojim istraživanjem pokazuje da učitelji koji su zadovoljniji prethodno navedenim elementima imaju pozitivnije stavove prema darovitima. Sindik (2010) rezultatima svojeg istraživanja govori da stav o darovitim učenicima ovisi i o posjedovanju mašte i empatije kod odgojitelja. Odnosno, što je stručnjak empatičniji i maštovitiji, manje su njegove predrasude a veći pozitivniji stavovi prema darovitima. U teorijskom se dijelu rada naglašava kako su učitelji vrlo važan faktor u pružanju odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima. Njihovi stavovi izravno utječu na način i količinu angažmana u radu s darovitim učenicima, kao što utječu i na razvoj stavova ostalih sudionika odgoja i obrazovanja prema darovitima (Pleić, 2010; Perković Krijan i Borić, 2015). Već je spomenuto kako je opći stav učitelja o darovitima neutralan, no više naginje prema pozitivnom s obzirom na različite kriterije. To bi značilo da određeni učitelji prepoznaju, prihvaćaju i potiču darovite učenike u svojoj nastavi, odgovaraju na njihove osnovne potrebe, entuzijastični su za rad s njima te prepoznaju predrasude i stereotipe o darovitima, znaju na njih pravovremeno reagirati, kao i upozoriti svoje suradnike o istima. Vrlo je važno istraživati stavove učitelja kako bi se izbjegli i promijenili negativni stavovi kojima se smanjuje kvaliteta obrazovanja darovitih, potiču negativne predrasude i mitovi te zanemaruju njihove istinske potrebe u obrazovanju. Nadalje, Pleić (2010) u svojem

istraživanju upoznaje čitatelje sa stavovima učitelja prema programima za darovite. Autorica navodi da učitelji, a posebice oni s manje ili srednje godina radnog staža, imaju pozitivne stavove o programima za darovite koji su čak pozitivniji od stavova o samim darovitim učenicima. Istraživanjem iste autorice prikazano je da samo 13% učitelja koji čine uzorak istraživanja provodi dodatne programe namijenjene isključivo darovitim učenicima. Nikčević-Milković i sur. (2016) govore da takvu podršku u puno većoj mjeri pružaju učitelji umjetničkog, humanističkog i društvenog profila nego oni prirodoslovnog i tehničkog. Perković Krijan i sur. (2015) svojim istraživanjem pokazuju da učitelji u seoskim školama izražavaju veću zabrinutost za razvoj elitizma zbog provođenja posebnih programa za darovite učenike u odnosu na one učitelje koji su zaposleni u gradu. Bez obzira na to što učitelji imaju pozitivne stavove o programima za darovite učenike, ipak ih ne provode u mjeri u kojoj se to od njih očekuje. Razlozi neprovođenja dodatnih programa namijenjenih isključivo darovitim učenicima mogu biti nedostatak financijske potpore, nedostatak vremena, nedostatna potpora škole i nezainteresiranost učenika, nepredvidivost u satnici, neadekvatni uvjeti, nedostatak potpore državnih institucija kao i nedostatna edukacija za pomoć darovitim učenicima u njihovu obrazovanju. Iz dosad prikazanih rezultata vidljiva je iznimna važnost i potrebitost kompetentnih učitelja. Učitelji potrebne kompetencije stječu kroz inicijalno obrazovanje i dodatna profesionalna usavršavanja, pa su se stavovi i mišljenja o edukaciji i kompetencijama učitelja za poučavanje darovitih učenika dalje istraživali kvantitativnom metodologijom putem ankete kao metode prikupljanja podataka. Od ukupnog broja učitelja koji su sudjelovali u istraživanju, samo njih 7% bilo je uključeno u edukaciju o darovitim učenicima u obliku doškoloavanja ili stručnih seminara (Pleić, 2010). Ista autorica rezultatima svojeg istraživanja pokazuje da polovica učitelja ne želi raditi s darovitim učenicima te da određeni broj učitelja ne želi dodatnu edukaciju za rad s darovitima. Sukladno navedenim rezultatima, učitelji su sebe same procijenili osrednje kompetentnima za rad s darovitim učenicima, pri čemu se godine radnog iskustva u redovnoj nastavi nisu pokazale značajnima za stvaranje doživljaja osobne (ne)kompetentnosti za rad s darovitima (Jukić i Jakovčević, 2012). Svi prethodno navedeni rezultati odgovaraju lošem stanju obrazovanja darovitih učenika u Republici Hrvatskoj, zato što su osnovni preduvjet kvalitetnog rada s darovitim učenicima kompetentni učitelji koji su spremni na kontinuirano usavršavanje i prilagođavanje vlastitih metoda rada suvremenim potrebama

darovitih učenika (Nikčević-Milković i sur., 2016). Važno je stoga učiteljima omogućiti iskustveno učenje, znanje kako pristupiti darovitim učenicima i na koje načine s njima raditi, pokazati konkretne primjere iz prakse, osigurati obvezno inicijalno obrazovanje, uvesti što raznolikije teme o radu s darovitima te ostvariti mrežu stručnjaka u odgojno-obrazovnom sustavu za pružanje međusobne podrške i pomoći u radu s darovitim učenicima (Jukić i Jakovčević, 2012; Perković-Krijan i sur., 2015; Nikčević-Milković i sur., 2016). Da nam nedostaje sustavno i organizirano obrazovanje učitelja, ali i studenata (budućih učitelja), o radu s učenicima s posebnim potrebama, pokazuju i rezultati istraživanja koje su proveli Skočić Mihić i sur. (2014). Studenti prije svega osjećaju nesigurnost i uplašenost u objašnjavanju gradiva svim učenicima na istom nastavnom satu kojem prisustvuju i učenici s posebnim potrebama te nisu sigurni koliko napora moraju uložiti pri radu s takvim učenicima. Takvom osjećaju djelomične osposobljenosti doprinosi upravo oskudna i nedostatna praktično-iskustvena edukacija tijekom studija, a koja se nastavlja u budućim profesionalnim osposobljavanjima tijekom rada. Kvantitativnom metodologijom često su se istraživale i karakteristike darovite djece te njihove specifične vrste darovitosti. Istraživanje karakteristika važno je za stjecanje elementarnog znanja o darovitima kako bi ih se u praksi moglo prepoznati, njegovati i poticati. Isto tako, upoznavanje sa specifičnim vrstama darovitosti omogućuje svima koji rade s darovitima pravovremenu i točnu identifikaciju te usmjeravanje prema potrebnim posebnim programima u kojima će specijalizirani stručnjaci nastaviti sveobuhvatno raditi s darovitim učenicima u sportu, glazbi, likovnoj umjetnosti, matematici i ostalim kategorijama. Rezultati i važnost rezultata ovih istraživanja prikazat će se u narednim kategorijama. Posebno se mogu istaknuti kvantitativna istraživanja različitih vrsta inteligencije te njezina utjecaja na akademski uspjeh darovitih i nedarovitih učenika, nasilje među vršnjacima i igranje digitalnih igara. Različite vrste inteligencija zajedno sa specifičnim vrstama darovitosti čine noviji pristup promatranju fenomena darovitosti koji se povezuje s Gardnerom i njegovom teorijom višestrukih inteligencija. Ta je teorija iznimno utjecajna na suvremeno obrazovanje, kao i na prilagođavanje obrazovanja specifičnom sklopu inteligencija svakog pojedinog učenika, pri čemu se ističe važnost učitelja koji su spremni kontinuirano se usavršavati u različitim domenama profesionalnog i osobnog razvoja. Rezultati istraživanja o inteligenciji prikazat će se u posebnim kategorijama koje slijede, gdje će se povezati s ostalim oblicima odgojno-

obrazovne podrške prema darovitim učenicima. U znatno manjoj mjeri u istraživanjima se koristila kvalitativna metodologija. U dvama radovima koristi se akcijsko istraživanje s namjerom dobivanja detaljnog opisa trenutnog stanja u praksi, a nastoje se proučavati i razlike s obzirom na implementirane promjene. Prvim se akcijskim istraživanjem unaprjeđivala nastavna praksa solfeggia u glazbenoj školi, a u drugom se istraživanju unaprjeđivao individualizirani kurikulum za darovite učenike. Za prikupljanje podataka pritom su se koristili intervju sa sudionicima i sustavno promatranje prakse, što pruža najbolje uvide u trenutno stanje. Cilj prvog akcijskog istraživanja bio je potaknuti učitelje glazbene škole na kontinuirano traženje izuzetno darovite pojedince obogaćivanjem nastavne prakse različitim improvizacijama i osmišljavanjem skladbi na glasoviru (Svalina i Matijević, 2011). Odnosno, nastojalo se potaknuti posvećivanje više pažnje individualnim razlikama među učenicima. Takav je pristup radu važan jer se darovitim učenicima bavi na način da se potiče maksimalni napredak svih učenika, ali uz posebnu brigu o učenicima koji iskazuju darovitost za određeno područje uz individualizaciju i diferencijaciju (Čudina-Obradović, 1990, prema Svalina i Matijević, 2011). Cilj drugog akcijskog istraživanja bio je ispitati kvalitetu individualiziranog programa koji se trenutno provodi u školi te uvesti novi kako bi se povećavala kvaliteta prepoznavanja darovitih učenika, ali i svjesnost ciljeva i svrhe tih istih programa (Pangrčić i sur., 2020). Drugim provedenim intervjuom, nakon akcijskog istraživanja, postigle su se izrazito pozitivne promjene. Prije svega, učenici su znali zašto su identificirani kao daroviti i u kojem su području daroviti. Zatim je većina učenika razvila pozitivno mišljenje o individualiziranom programu te svijenost o tome da su oni ti koji mogu poboljšati ono što je dobro za njih. U konačnici, daroviti učenici bili su puno uspješniji u odnosu na početak akcijskog istraživanja. Navedeno je istraživanje potvrdilo da se jedino zajedničkim naporom učitelja i darovitih učenika može ostvariti kvalitetna podrška odgoju i obrazovanju darovitih. Posebice je važno uvažavati želje i interese darovitih učenika prilikom oblikovanja individualiziranih programa jer im se jedino tako pružaju odgovarajući materijali. Govoreći o kvalitativnoj metodologiji, zastupljeno je i istraživanje kvalitete školskih udžbenika, odnosno u kojoj mjeri udžbenici sadrže kreativne i izazovne zadatke koji odgovaraju suvremenim potrebama škole, ali i potrebama darovitih učenika (Alagić, 2019). Rezultati istraživanja pokazuju kako u odabranim udžbenicima prevladavaju (92,59%) zadaci konvergentno-integrativnog

mišljenja, dok je zastupljenost divergentno-eksploratornog mišljenja svega 7,41% (ibid.). Rezultati navedenog istraživanja također prikazuju porast zastupljenosti zadataka koji potiču konvergentno-integrativno mišljenje kako se povećava stupanj školovanja, dok se zastupljenost zadataka divergentno-eksploratornog mišljenja povećavanjem stupnja školovanja smanjuje. Navedeni rezultati govore kako suvremeni udžbenici ne odgovaraju potrebama darovitih učenika jer zahtijevaju jedan točan odgovor, čistu reprodukciju znanja, dosjećanje i puko pronalaženje informacija, dok daroviti učenici trebaju nepredvidivost, novost, kreativnost, fleksibilnost, stvaranje novih ideja, empatičnost, korištenje slobodnih asocijacija, zamišljanja te davanje rješenja u različitim kategorijama (ibid.). Isto tvrde i učitelji koji misle da su školski udžbenici loše prilagođeni darovitim učenicima (Pleić, 2010). Naravno, ne može se očekivati da će svi zadaci unutar udžbenika biti prilagođeni darovitim učenicima, jer udžbenik, kao najstariji medij nastave, mora poticati maksimalni napredak svih učenika. No, vrlo je važno da udžbenici budu kvalitetno osmišljeni te da pridonose rastu i razvoju kako svih ostalih učenika, tako i darovitih pojedinaca. Udžbenici bi, između ostalog, trebali pomagati darovitim učenicima da ostanu zaokupljeni sadržajem i raznolikim temama kako bi ih spriječili u razvoju nepoželjnih oblika ponašanja poput dosade, ometanja ili lijenosti. Rad na dokumentaciji zastupljen je u još jednom kvalitativnom istraživanju. Riječ je o pregledu literature koja se bavi utjecajem digitalnih igara na stilove učenja i višestruke inteligencije, no rezultati će se prikazati u narednoj kategoriji, a povezat će se s kategorijom o ostalim oblicima odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima. Posljednje istraživanje koje koristi kvalitativnu metodologiju o emocionalnom je, socijalnom i akademskom funkcioniranju darovite djece s obzirom na procjene učitelja, roditelja i samih darovitih učenika. Rezultati ovog istraživanja prikazat će se i povezati s kategorijom raznolikih karakteristika darovitih učenika. Posljednji rad, čiji će rezultati biti prikazani i povezani s kategorijom raznolikih karakteristika darovitih učenika, koristi se kombinacijom kvantitativne i kvalitativne metodologije, a riječ je o anketnom ispitivanju darovitih učenika o zadovoljstvu s posebnim programom te o iskustvu zanesenosti, dok se učitelji ispituju polustrukturiranim intervjuom o karakteristikama darovitih učenika te stvaraju li okruženje koje pridonosi razvoju iskustva zanesenosti kod darovitih učenika.

Šesta, sedma i osma kategorija prvog istraživačkog pitanja bave se istraživačkim i teorijskim radovima koji su analizirani, vrstama metodologije koja prevladava u

istraživačkim radovima o darovitim učenicima i zastupljenošću metoda prikupljanja podataka u istraživačkim radovima. Detaljnom analizom navedenih kategorija zaključuje se kako među radovima prevladavaju istraživački radovi nad teorijskim, kvantitativna metodologija nad kvalitativnom, dok je najzastupljenija metoda prikupljanja podataka anketa i kombinacija određenih metoda.

Tablica 9 pokazuje da najveći broj istraživanja, njih 44,44%, koristi kao uzorak učenike osnovne škole, a njih 25% kao sudionike istraživanja koristi učitelje. Zaključak se može potvrditi činjenicom bavljenja tematikom darovitih učenika koji najviše vremena provode u odgojno-obrazovnoj instituciji pa je očekivano da, uz same učenike, istražujemo i učitelje darovitih učenika koji bi im trebali osigurati kvalitetno obrazovanje. Učenike osnovne škole najviše se ispitivalo o njihovim specifičnim karakteristikama darovitosti kao što su metakognicija, medijska pismenost, leaderski potencijal, perfekcionizam, školska motivacija, školski uspjeh, višestruke inteligencije, iskustvo zanesenosti u nastavi, pozitivno mišljenje, socio-emocionalne karakteristike, akademsko funkcioniranje te kako inteligencija utječe na preferenciju igranja digitalnih igara. Navedeni se radovi smještaju u kategoriju radova o karakteristikama darovitih učenika te će se rezultati tih istraživanja prikazati u tom dijelu, dok će se istraživanje o inteligenciji i digitalnim igrama prikazati u posljednjoj kategoriji drugog istraživačkog pitanja. Nešto manje ispitivalo ih se o percepciji i zadovoljstvu s posebnim programima, nastavnim strategijama i metodama te individualiziranim kurikulumima. Posebna su dva istraživanja koja su analizirala učeničke procjene i samoprocjene darovitosti uz oslanjanje na razlike u procjenjivanju s obzirom na razinu inteligencije i socijalnog statusa. Iz navedenog se istraživanja saznaje kako učenici procjenjuju darovitijima one učenike koji postižu veći rezultat na testu inteligencije, što znači da su inteligencija i socijalni status pozitivno povezani te viši rezultati na testu inteligencije učenike čine popularnijima u razredu (Okroša i Ravić, 2018). Premda vršnjačka nominacija osigurava dodatnu kvalitetu pri procjenjivanju darovitih učenika jer se promatraju sposobnosti i situacije u koje učitelji i roditeljima nemaju uvida, ona je ipak vrlo rizična zbog ograničenog shvaćanja tuđih sposobnosti i ovisnosti nominacija o osobnim preferencijama pojedinih kolega iz razreda (Škoda Đurin i sur., 2020). Sljedeći uzorak ispitanika koji je najzastupljeniji čine učitelji, ispituju se njihovi stavovi, a rezultati tih istraživanja već su predstavljeni u šestoj, sedmoj i osmoj kategoriji prvog istraživačkog pitanja. U manjoj mjeri učitelji su se ispitivali o

vlastitoj kompetentnosti za rad s darovitima i procesima identifikacije darovitih učenika. Najmanje zastupljen uzorak čine srednjoškolci, studenti i odgojitelji. Svaki od uzoraka zastupljen je u po jednom radu, što čini samo 2,78% od ukupnog broja istraživačkih radova. Navedeni je podatak pesimističan jer se darovitost, nakon njezine rane identifikacije u vrtiću ili osnovnoj školi, treba nastaviti poticati i njegovati na daljnjem obrazovnom putu učenika te je potrebno ohrabrivati studente koji će se u svojem budućem radu baviti fenomenom darovitosti.

Deveta kategorija prvog istraživačkog pitanja bavi se analizom uzoraka ispitanika u istraživačkim radovima, pri čemu se zaključuje kako uzorak ispitanika najčešće čine učenici osnovne škole, a najmanje su istraživanjima obuhvaćeni studenti, odgojitelji i učenici srednje škole.

Drugo istraživačko pitanje, *Koja tematika prevladava u objavljenim radovima o darovitim učenicima u odabranim časopisima u periodu od 2010. do 2021. godine?*, analizira se u nastavku. Međutim, za drugo istraživačko pitanje dodano je pet kategorija potpitanja kako bi se detaljnije analizirao sadržaj radova. Nakon odgovora na drugo istraživačko pitanje prikazat će se analiza preostalih pet kategorija.

Radovi se s obzirom na tematiku dijele na radove koji govore općenito o darovitosti i darovitoj djeci, o inteligenciji, karakteristikama darovite djece, vrstama darovitosti, identifikaciji darovite djece, obrazovanju i obrazovnom radu s darovitima, stavovima o darovitoj djeci i programima za darovite učenike i radove o darovitoj djeci. Svaka je od tema posebno objašnjena u jednoj od kategorija prvog ili drugog istraživačkog pitanja, osim teme darovitosti i darovite djece na općenitoj razini. Navedene će se tematike ukratko opisati u nastavku. Radovi smješteni u kategoriju općenitosti ne ulaze u specifične domene darovitosti, nego na generalnoj razini opisuju karakteristike darovite djece, predrasude i mitove ili razvoj definicija darovitosti kroz povijest ili iz različitih perspektiva u kojima se posebno ističe religijski pristup darovitosti i darovima koje daroviti učenici posjeduju. Rad koji analizira darovitost iz religijske perspektive posebno naglašava kako se natprosječne sposobnosti darovitih moraju realizirati isključivo radi drugih, društva i cjeline jer jedino tako daroviti pojedinac može osjetiti ispunjenje i sreću (Ražov i Miočić, 2017). Premda se darovitost ogleda u njezinu doprinosu društvu i razvoju svijeta, natprosječne sposobnosti i specifične karakteristike *nose* pojedinci koji

se susreću s mnogobrojnim preprekama i izazovima u životu, stoga je važno brinuti o takvim pojedincima i njihovim osjećajima, a ne valja ih promatrati samo kao služitelje društvu. Sadržaj preostalih navedenih radova neće se ovdje prikazati jer se njihov sadržaj detaljno opisuje i potvrđuje rezultatima različitih istraživanja kroz cijeli rad.

Kao odgovor na drugo istraživačko pitanje, *Koja tematika prevladava u objavljenim radovima o darovitim učenicima u odabranim časopisima u periodu od 2010. do 2021. godine?*, zaključujemo kako prevladava tematika koja se bavi obrazovanjem i odgojno-obrazovnim radom darovitih učenika. Navedene radove u velikom broju prati i tematiziranje karakteristika darovite djece. Najmanje zastupljena tematika stavovi su o obrazovnim programima za darovite učenike, učitelji darovitih učenika te darovitost na generalnoj razini.

Prva kategorija drugog istraživačkog pitanja bavi se radovima u kojima se opisuju karakteristike darovite djece. Najviše radova, njih 40%, bavi se općenitim karakteristikama darovite djece. Odnosno, riječ je o opisivanju razlika između potencijalne i produktivne darovitosti, tipičnim ponašanjima darovitih u odgoju i obrazovanju, opisivanju visokih intelektualnih sposobnosti, kreativnosti, zabludama i mitova, karakteristikama koje dijele svi daroviti učenici, kako se ponašaju u društvu i s kojim se problemima susreću. Potom slijede radovi koji se bave socio-emocionalnim osobitostima i funkcioniranjem darovitih učenika. Daroviti učenici oni su učenici koji preferiraju druženje s odraslima i učenicima koji dijele iste interese (Suświłło, 2020). To isto potvrđeno je i rezultatima istraživanja koji govore da darovite učenike vršnjaci često izbjegavaju zbog neuobičajenih interesa i međusobnog nerazumijevanja (Skupnjak, 2019). Na socijalno neprihvatanje, ali i stresne situacije i poraze, daroviti učenici reaguju snažnim emocionalnim reakcijama poput plakanja, ljutnje, ignoriranja, kritiziranja, verbalnih napada i manipulacije vršnjacima (Suświłło, 2020). Teškoću izražavanja osjećaja, preosjetljivost i manjak emocionalne kontrole potvrđuju i ostali autori (Vučemil i Kovačević, 2010; Tatalović Vorkapić i Puž, 2018; Skupnjak, 2019). No, daroviti učenici oni su koji imaju pozitivnija mišljenja od nedarovitih učenika i sebe smatraju zaslužnima za dobre događaje (Tatalović Vorkapić i Puž, 2018). Rezultati različitih istraživanja potvrđuju kako daroviti imaju optimističnije stavove, emotivno su bogatiji od drugih, posjeduju veliku empatiju i osjećaj pravednosti (Vučemil i Kovačević, 2010; Skupnjak, 2019). Uz pozitivnije razmišljanje i optimističnije stavove, sportsko i

glazbeno daroviti učenici pokazuju visoke rezultate u leaderskom potencijalu, što se može povezati s velikom ekstrovertiranošću, suradljivošću i samoregulacijom koja je potrebna za obavljanje različitih zadataka u sportu i glazbi (Letić i sur., 2017). Dakle, kada se opisuju daroviti učenici, važno je promatrati ih kao pojedince čije reakcije i osobitosti uvelike ovise o vanjskim čimbenicima jer je svaki daroviti pojedinac individua koja se ne može opisati sama po sebi (Sušwiłło, 2020). Koren (2011), baveći se tjelesno-zdravstvenim karakteristikama darovitih pojedinaca, zaključuje kako je teško uspostaviti uzročno-posljedičnu vezu između darovitosti i tjelesno-zdravstvenih karakteristika, jer one nisu izravna posljedica darovitosti već raznih okolinskih čimbenika, što je potvrđeno i prethodnim istraživanjem. Rad koji se bavi karakteristikama darovitih učenika u odgojno-obrazovnom procesu ističe kako su se akademski uspjeh i školska motivacija pokazali najznačajnijom varijablom razlikovanja darovitih i nedarovitih učenika (Altun i Yazici, 2014). Isto tako, metakognicija i iskustvo zanesenosti karakteristike su specifične za darovite učenike, a pomažu im u postizanju boljeg školskog uspjeha i pridonose pozitivnijim stavovima prema vlastitim obrazovnim programima (Vrdoljak i Velki, 2012; Rončević Zubković i Ožbolt, 2020). Navedene karakteristike i njihov pozitivan utjecaj na iskustvo školovanja potvrđuje se istraživanjem Tatalović Vorkapić i Puž (2018) kojim se otkriva kako daroviti učenici snažnije iskazuju uživanje u istraživanju, asertivnost, orijentiranost na zadatak, veću motivaciju i želju za isprobavanjem novih stvari te znatiželju i usmjerenost na nove zadatke od nedarovitih učenika. Ono što darovitim učenicima može smanjivati školsku motivaciju i uspjeh te razvijati problematična ponašanja je perfekcionizam, odnosno postavljanje previsokih ciljeva koji se često ne ostvaruju na željeni način (Altun i Yazici, 2014). U obrazovanju današnjice izrazito je važna medijska pismenost koja osigurava držanje koraka sa suvremenim spoznajama. Okur i Alevli (2018) svojim su istraživanjem prikazali kako daroviti učenici imaju dobre vještine medijske pismenosti. Odnosno, bolje razumiju informaciju u vizualnom obliku, koriste se grafovima i dijagramima, pažljiviji su s informacijama dobivenim na Internetu, razumiju pristranost i predrasude u medijima te se Internetom služe kada ne mogu samostalno riješiti problem. Učitelji mogu iskoristiti znanje medijske pismenosti tako da obogate nastavu različitim dodatnim nastavnim materijalima kako bi potaknuli darovite učenike na iskorištavanje potencijala na različite načine. Posljednji rad u kategoriji karakteristika darovitih učenika teorijski je rad o dvostruko iznimnim učenicima. Rad

upoznaje čitatelje s definicijom dvostruko iznimnih učenika, njihovim karakteristikama i osnovnom podjelom. To su učenici s visokim općim intelektualnim sposobnostima, talentima u posebnim područjima, ali istovremeno su velike nedosljednosti u tjelesnom, socijalnom, emocionalnom i intelektualnom razvoju te imaju probleme s vršnjacima (Satler, 2020). Objašnjava se kako dvostruko iznimni učenici imaju složene obrazovne potrebe koje se u praksi često ne prepoznaju (ibid.). Bez odgovarajuće pomoći učenici ne mogu prevladati svoj deficit, što dovodi do niskog samopoštovanja i neotkrivanja darovitosti (ibid.). No, problem dvostruko iznimnih učenika može se pokušati riješiti pravilnom i ranom identifikacijom, motiviranim učiteljima i školskim osobljem te izvanškolskim obrazovanim i terapijskim programima (Zrilić i Marin, 2017).

Zahvaljujući prvoj kategoriji drugog istraživačkog pitanja zaključuje se kako je opisivanje darovite djece na općenitoj razini najzastupljenije u području karakteristika darovite djece, dok se ostale karakteristike obrađuju izrazito manje, i to samo u po jednom radu, osim socio-emocionalne osobitosti darovite djece koja se opisuju u dvama radovima.

Sljedeća se kategorija drugog istraživačkog pitanja fokusira na radove u kojima se razrađuju specifične vrste darovitosti. Od ukupno devet radova u ovoj kategoriji najviše ih se bavi glazbenom i likovnom darovitošću, dok se samo po jedan rad bavi sportskom i matematičkom darovitošću. U području glazbenog talenta na osnovnoškolskoj razini (dob učenika od 6 do 10 godina) nedostaje istraživanja (Kovačić i Črčinović Rozman, 2014). Autori u svojem istraživanju otkrivaju kako spol nije razlikovni faktor karakteristika glazbeno darovitih učenika, dok dob predstavlja razlikovni faktor. Navedeno je istraživanje tek malen korak prema povećanju broja radova o glazbenoj darovitosti koja je vrlo složena, manifestira se najranije (Šimunović, 2013). Preostali radovi o glazbenoj darovitosti prikazani su u prethodnim kategorijama ili će biti prikazani u sljedećim. Radovi koji se bave likovno darovitim učenicima opisuju ih kao učenike koji su dugo motivirani i angažirani u likovnom radu, samoinicijativni, duboko koncentrirani, maštovitiji, posjeduju veliki broj likovnih ideja, sposobniji su prikazati pokrete i profile na slici, bogatiji likovnim jezikom, lako prelaze s jednog sredstva na drugo i uživaju u rješavanju težih likovnih zadataka (Brajčić i sur., 2018). Slične se karakteristike mogu pronaći i u radu Ravlić (2018). Matematičkom darovitošću bavi se jedan teorijski rad koji, uz opisivanje matematičke darovitosti, nudi različite kreativne radionice kojima učitelji

moгу obogatiti nastavu matematike i učiniti je zanimljivijom darovitim učenicima (Petek Pelcl, 2020). Matematičko darovita djeca ona su djeca koja se rado igraju s brojevima, novim izazovnim zadacima te se dobro snalaze u programiranju i tehnici, dok su im zadaci za prosječne učenike lagani i dosadni (Krafft i Semke, 2008). Sukladno tome, važno je istraživati nove načine i metode rada sa specifično darovitim učenicima kako bi se uspješno odgovorilo na njihove individualne odgojno-obrazovne potrebe, a učenje učinilo zanimljivijim. Posljednje istraživanje u ovoj kategoriji bavi se sportski darovitim učenicima, a rezultati govore kako dječaci i djevojčice najveću darovitost u Splitsko-dalmatinskoj županiji iskazuju za atletske trkačke discipline i borilačke sportove, dok su najmanje zainteresirani za atletske bacačke discipline (Burger i sur., 2016). Radovi koji precizno predstavljaju zainteresiranost darovitih učenika za određena područja mogu pomoći lokalnoj zajednici pri organizaciji novih oblika i metoda izvanškolskih sadržaja kako bi potaknuli te pospješili sportske rezultate i time pomogli učenicima u socijalizaciji te pospješivanju tjelesnog i mentalnog zdravlja (ibid.). Iako su navedene četiri kategorije najučestalije vrste darovitosti u praksi, to je nedovoljan razlog da se ostale kategorije darovitosti ne istražuju. Gardnerova teorija višestrukih inteligencija govori o devet različitih vrsta darovitosti, kao i o nizu kombinacija različito razvijenih inteligencija. Istraživanjem najučestalijih vrsta darovitosti znanstvenici razvijaju stavove o nepostojanju i nevažnosti drugih vrsta darovitosti. Također, takvim pristupom učvršćuju predrasude i stavove o tome da su skoro sva djeca likovno ili glazbeno darovita te da je te vrste darovitosti najlakše identificirati i poticati. Isto tako, isticanjem matematičke darovitosti sužavamo identifikaciju darovitosti samo na posjedovanje visokog kvocijenta inteligencije. U stvarnosti valja istraživati darovitost u različitim područjima te poticati djecu na njegovanje njihovih talenata i darovitosti u svim područjima, bez obzira na to je li određena vrsta darovitosti potrebna za društveni razvoj ili ne.

Dakle, druga kategorija drugog istraživačkog pitanja pokazuje da je najzastupljenija vrsta darovitosti glazbena, a najmanje su zastupljene sportska i matematička darovitost.

Tablica 13 ili treća kategorija drugog istraživačkog pitanja bavi se metodama identifikacije darovite djece. Najveći broj radova, njih 45,45%, koristi kombinaciju metoda procjenjivanja i metoda testiranja. Riječ je o kombinaciji Standardnih progresivnih matrica i procjenjivanja učenika, Ravenovih obojenih progresivnih matrica

i procjenjivanja odgajatelja, modela neuronskih mreža i procjenjivanja psihologa te učitelja, Torrencova testa kreativnosti, Ravenove progresivne matrice i WISC III testa s nastavničkim procjenjivanjem, a posljednji rad koristi Kognitivni neverbalni test, Mill Hill ljestvicu rječnika-serija B za djecu te samoprocjenjivanje učenika. Kao što je već spomenuto, korištenje obiju metoda identifikacije poželjna je praksa jer se time obuhvaćaju različiti aspekti darovitosti koji se dodatno utvrđuju procjenjivanjem stručnjaka ili samoprocjenjivanjem. Jednak se broj radova koristi samo metodama procjenjivanja ili samo metodom testiranja. Procjenjivanjem su se bavili učenici osnovne škole, roditelji i učitelji, dok se za testiranje koristila Wechslerova ljestvica inteligencije za djecu, Ravenove progresivne matrice, ekspertni sustav TALENT, test intelektualnih sposobnosti i neverbalni prekinuti nizovi kao nadopuna prethodno navedenom testu. Bez obzira na učestalo korištenje metoda identifikacije, stanje u praksi nije idealno jer učitelji u istraživanju koje su proveli Nikčević-Milković i sur. (2016) izbjegavaju identifikaciju darovitih učenika, dok Pleić (2010) govori kako oko 50% učitelja uključenih u istraživanje smatra da bi darovite učenike trebali identificirati psiholozi i pedagozi ili bi ih trebalo izdvojiti po uspjehu u pojedinim predmetima. Uz to, tek je manji broj učenika bio svjestan identifikacijskog procesa (Pangrić i sur., 2020). Cjelokupno ovo područje sumira važnost suradnje učitelja, stručnih suradnika, roditelja i samih darovitih učenika u svim etapama rada, a posebice u procesu identifikacije. Roditelji najbolje poznaju vlastitu djecu i znaju detalje o iz njihovih najranijih razdoblja života. S druge strane, učitelji su profesionalci koji s darovitim učenicima provode velik dio vremena u nastavi i školi te pridonose njihovom razvoju, dok se od stručnih suradnika očekuje sveobuhvatnije poznavanje darovitih učenika i poznavanje korištenja metoda identifikacije. Naravno, daroviti učenici najbolje prepoznaju vlastite interese, vrijednosti, nedostatke i želje. Ako roditelji, učitelji i stručni suradnici zaista žele prepoznati darovite učenike i poticati njihov razvoj, a pritom slušati, poštivati i prihvaćati želje, potrebe i interese darovitih učenika, potreban je dijalog u procesu identifikacije, od čega suradnja i počinje.

Treća kategorija drugog istraživačkog pitanja, koja se bavi metodama identifikacije darovite djece, govori o prevladavanju kombinacija metoda testiranja i procjenjivanja.

Četvrta kategorija drugog istraživačkog pitanja bavi se osnovnim oblicima odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima, a pritom se iz *Tablice 15* saznaje da 70% radova kombinira akceleraciju, grupiranje i obogaćivanje programa. U nekim radovima oblici se

podrške objašnjavaju samo na teorijskoj razini, u nekim se ispituju mišljenja i stavovi o oblicima podrške, dok se u nekim ispituje učestalost i način korištenja. O akceleraciji koja se ogleda u obliku preskakanja razreda učitelji, roditelji i učenici u istraživanju Pavlin-Bernardić i sur. (2016) imaju pretežito negativne stavove, dok su stavovi učitelja u istraživanju Perković Krijan i Borić (2015) ambivalentni, odnosno nisu jasno izraženi. Isto tako, učitelji kao oblik podrške darovitim učenicima preferiraju obogaćenje nad akceleracijom u obliku preskakanja razreda (Pleić, 2010). Rezultati navedenih istraživanja iskazuju veliku odbojnost prema akceleraciji. Razlozi su mnogobrojni, od samog straha za socio-emocionalnu prilagodbu darovitih učenika u novom razredu, preko brige da će se postignuća smanjiti, nemogućnosti nošenja darovitih učenika sa stresom, pa sve do pojave elitističkog ponašanja prema drugim učenicima (Southern i sur., 1989, prema Pavlin-Bernardić i sur., 2016). No, negativni efekti akceleracije još uvijek nisu utvrđeni pa bi se učitelji i roditelji trebali više posvetiti učenju i otkrivanju pozitivnih efekata akceleracije kao osnovnog oblika odgojno-obrazovne podrške kako bi umanjili negativne stavove i pomogli darovitima ostvariti kvalitetnije obrazovanje. Sljedeći se radovi bave grupiranjem darovitih učenika. Stavovi učitelja, roditelja i djece o grupiranju učenika u posebne razrede negativni su (Pavlin-Bernardić i sur., 2016), dok sami učitelji imaju ambivalentan stav prema grupiranju darovitih učenika u homogene grupe, odnosno nemaju jasno izražen stav (Perković Krijan i Borić, 2015). Grupiranje kao oblik odgojno-obrazovane podrške ne može uspjeti ako učitelji ne prilagode svoje nastavne metode, strategije i materijale individualnim potrebama učenika (Žakelj i Ivanuš Grmek, 2013). Navedeno je mogući razlog negativnih i neoblikovanih stavova učitelja prema grupiranju jer se od učitelja očekuje velika angažiranost, kreativnost, dodatni napor i dobro poznavanje darovitih učenika.

Četvrtom kategorijom drugog istraživačkog pitanja, koja se bavi zastupljenošću osnovnih oblika odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima, zaključuje se kako je najzastupljenije korištenje kombinacije osnovnih oblika odgojno-obrazovne podrške.

Posljednja se kategorija drugog istraživačkog pitanja bavi ostalim odgojno-obrazovnim oblicima podrške darovitim učenicima. Većina se radova bavi diferencijacijom i individualizacijom ili njihovom kombinacijom s mentoriranjem darovitih učenika, dodatnom nastavom, izvannastavnim sadržajem i podjelom u interesne skupine (Svalina

i Matijević, 2011; Adžić, 2011; Karijašević, 2013; Ivanović i Törteli Telek, 2014; Bedeniković Lež, 2017; Zrilić, 2018; Pangrčić i sur., 2020; Kovačec, 2021). Radovi govore kako diferencijacija i individualizacija omogućuju potpuno prilagođavanje nastavnog procesa i nastavnih metoda posebnim potrebama darovitih učenika kao i poštivanje te promicanje njihovih individualnih osobina. U tim je procesima nužna kreativnost i inovativnost učitelja da bi se stvorilo okruženje koje će odgovarati raznolikim specifičnim vrstama darovitosti. No, cjelokupna školska organizacija treba učiteljima pružati podršku u takvoj vrsti rada. Rad koji se bavi kreativnim radionicama opisuje ih kao program rada koji se provodi tijekom cijele godine, a učenici imaju mogućnost izrađivati izložbe, izražavati svoja razmišljanja u obliku okruglih stolova ili kreiranja radionica različitih tema (tehničke radionice, kulinarske radionice, matematičke petlje, eksperimenti, posjete i razgledavanje obrtničkih radionica...) (Kovačić, 2019). Zatim se detaljno opisuju istraživačko-projektni radovi na određenu temu, prikazuju raznoliko osmišljene didaktičke igre koje se mogu igrati u nastavi ili izvan nastave, važnost korištenja nastavnih listića te neizostavna dodatna nastava u radu s darovitim učenicima (Pangerc Žnidaršič, 2020; Petek Pelcl, 2020; Horvat, 2021). U ovoj kategoriji predstaviti će se i rezultati istraživanja o višestrukim inteligencijama i digitalnim igrama, zato što predstavljaju digitalne igre kao oblik podrške darovitim učenicima u učenju i poučavanju. Prije svega, prvo istraživanje Aleksić i Ivanović (2017a) govori da profil višestrukih inteligencija može biti velik prediktor preferiranog žanra digitalnih igara, dok se u drugom istraživanju Aleksić i Ivanović (2017b) zaključuje kako igranje digitalnih igara može poboljšati kognitivne vještine i sposobnosti, koncentraciju, motivaciju i prostornu koordinaciju. Navedeni su radovi važni jer ukazuju na potrebu osmišljavanja edukativnih igara za darovite učenike kako bi nastava bila obogaćena novim iskustvima. Također, postojeće digitalne igre učitelji mogu implementirati u nastavu u skladu sa željama i potrebama svojih darovitih učenika koji te iste igre mogu koristiti za međuvršnjačko učenje, individualno učenje ili suradnju. Takvim se obogaćivanjem nastava odmiče od hladne frontalne nastave i otvara se prilika darovitim učenicima za samostalno osmišljavanje digitalne igre prema vlastitim ambicijama. Kao i u nekim prethodnim kategorijama, i u ovoj je vidljiva velika važnost kombiniranja raznolikih oblika podrške darovitim učenicima u njihovu obrazovanju jer se jedino kombinacijom

mogu pokušati zadovoljiti raznolike vrste inteligencije te potrebe, interesi i želje darovitih učenika.

Dakle, iz posljednje kategorije drugog istraživačkog pitanja, koja se bavi ostalim oblicima odgojno-obrazovne podrške, saznaje se o prevladavanju radova koji se bave analizom diferencijacije i individualizacije te kombinacijom različitim oblika podrške, dok se kreativnim radionicama, istraživačkim radovima, didaktičkim igrama i dodatnom nastavom bavi samo jedan rad.

11. Zaključak

Mnogobrojni pristupi i različite definicije darovitosti upozoravaju na složenost i dinamičnost samog pojma. Daroviti učenici pripadaju posebnoj grupi pojedinaca koji se razlikuju od ostatka društva, zbog čega ih društvo često promatra kao homogenu grupu s istim potrebama i interesima. Premda posjeduju određene zajedničke karakteristike prema kojima se razlikuju od ostalih pojedinaca, valja ih ipak promatrati kao heterogenu grupu. Upravo teorija višestrukih inteligencija govori o bezbroj različitih kombinacija razvijenih inteligencija koje mogu krasiti darovite učenike. U skladu s time, odgojno-obrazovna identifikacija mora se koristiti raznolikim metodama i procjenjivačima kako bi se daroviti učenici otkrili na vrijeme jer je veća pogreška ne identificirati darovitog učenika, nego nedarovitog učenika smjestiti u posebne programe. Kako bi se izbjegle pogreške, važno je da učitelji darovitih učenika budu profesionalci koji su spremni kontinuirano se usavršavati i razvijati u različitim područjima. Također, moraju biti spremni na konstantna kreativna i inovativna rješenja u nastavnom procesu, kao i na prilagođavanje nastavnih metoda i strategija specifičnim potrebama darovitih učenika. Od velike su važnosti za kvalitetno podupiranje odgoja i obrazovanja darovitih učenika i stavovi učitelja o darovitima. Pozitivnim stavovima omogućuju kvalitetniju brigu i skrb, dok se negativni stavovi, utemeljeni na predrasudama i mitovima, vrlo lako prenose na druge sudionike obrazovanja darovitih, čime se darovitima onemogućava individualni rast i razvoj. U Republici Hrvatskoj dobro su razrađeni dokumenti koji stručnjacima osiguravaju smjernice za rad s darovitima, no u praksi Hrvatska zamjetno kasni za razvijenijim državama u kvalitetnom odgoju i obrazovanju darovitih učenika.

Cilj ovog istraživanja bio je, metodom rada na dokumentaciji, analizirati objavljene radove koji se bave darovitim učenicima i darovitošću. Radovi su objavljeni u časopisima koji izlaze periodički od 2010. do 2021. godine, a ukupno su analizirana 63 rada.

Rezultati istraživanja pokazuju kako bi odabrani časopisi za odgoj i obrazovanje trebali imati veću zastupljenost radova koji se bave tematikom darovitih učenika s obzirom na to da su oni u odgojno-obrazovnom procesu, ali i u društvu općenito, veliki izazov za sve stručnjake. Većim brojem radova o darovitim učenicima pomoglo bi se roditeljima i odgojno-obrazovnim profesionalcima da poboljšaju svoja znanja i steknu kvalitetnije uvide o darovitima kako bi mogli odgovoriti na njihove specifične potrebe. Najveći broj objavljenih radova o darovitim učenicima u jednoj godini je 9. S obzirom na mnogobrojne poteškoće, izazove, predrasude i stereotipe s kojima se daroviti učenici tijekom života, a posebice u odgoju i obrazovanju, susreću, broj bi se objavljenih radova zasigurno trebao povećati. Veći broj provedenih istraživanja vjerojatno bi utjecao na razvijanje pozitivnijih stavova o darovitim učenicima i njihovim interesima te bi se u skladu s time promijenile i prilagodile metode rada. Više od polovice autora objavljenih radova dolazi s područja Republike Hrvatske. Također, rezultati pokazuju kako je 45 radova, od ukupno 63, znanstvene kategorije. Odnosno, najviše radova kategorizira se kao izvorne znanstvene članke. Takvi radovi svojim znanstvenim metodama otkrivaju još nepoznate činjenice i pojave o darovitim učenicima koje će uvelike pomoći u prilagodbi obrazovanja individualnim potrebama darovitih učenika. Važno je napomenuti kako su istraživački i teorijski radovi podjednako zastupljeni, što znači da se rezultati istraživanja mogu uspoređivati i dodatno utvrditi teorijskim radovima, čime se pruža sveobuhvatniji prikaz realnog stanja u praksi u odnosu na idealnu teorijsku situaciju. U radovima prevladava kvantitativna metodologija istraživanja darovitih učenika, s anketiranjem kao najčešće korištenom metodom prikupljanja podataka. Anketa je poznata po tome što brzo može prikupiti veliki broj mišljenja i stavova, no za darovite učenike bolja bi opcija bila koristiti neku od kvalitativnih metoda prikupljanja podataka kako bi se dobila cjelovitija slika stanja u praksi koja bi se mijenjala u suradnji sa samim darovitim učenicima. Djeca najviše svojeg vremena provode u odgojno-obrazovnoj instituciji, stoga ne čudi što su najzastupljeniji u uzorcima istraživanja bili osnovnoškolci. Ono što bi trebalo biti učestalije ispitivanje je učitelja i roditelja darovitih jer samo se zajedničkim radom i dijalogom mogu ostvariti željene promjene. Daroviti učenici svoje osobitosti, loša i dobra

ponašanja, uspjeh, motivaciju i ostalo najviše iskazuju u razrednoj i školskoj zajednici jer u njima dolazi do najviše kontakata s različitim akterima pa je rezultat ovog istraživanja koji govori da se najviše radova bavi odgojem i obrazovanjem darovite djece izuzetno pozitivan. Odmah nakon obrazovanja darovitih učenika, radovi se bave opisivanjem karakteristika darovitih učenika, što je i više nego poželjna tematika radova jer tako se može usporediti jesu li učenici koje smatramo darovitima doista daroviti i sukladno tome provesti kvalitetnu identifikaciju različitih vrsta darovitosti, a da se pritom ne fokusiramo samo na one vrste darovitosti koje su najpopularnije. Analizom radova o specifičnoj vrsti darovitosti može se zaključiti kako se najviše istražuju glazbena i likovna darovitost. Navedene su specifične vrste darovitosti u društvu najučestalije pa bi se radovi u budućnosti trebali posvetiti istraživanju ostalih, zanemarenih, vrsta darovitosti. Radovi koji odabrani za analizu koriste se kombinacijom metoda testiranja i procjenjivanja, što je vrlo važno jer se time smanjuju moguće pogreške pri identifikaciji. Nešto više od polovice analiziranih radova pripada kategoriji radova koji tematiziraju odgoj i obrazovanje darovitih učenika. Da bi daroviti pojedinci doprinijeli društvu i vlastitoj zemlji u napretku, najprije im se mora pružiti kvalitetno, individualizirano i diferencirano obrazovanje koje će odgovarati njihovim potrebama, sposobnostima i interesima. Pozitivno je što radovi naglašavaju važnost kombiniranja osnovnih i ostalih oblika odgojno-obrazovne podrške darovitim učenicima, zato što je jedino kombinacijom moguće odgovoriti na heterogene potrebe darovitih učenika i njihovih specifičnih vrsta darovitosti.

Provedenim istraživanjem prikazana je i opisana raspodjela 63 rada prema različitim kategorijama s posebnim naglaskom na odgoj i obrazovanje. Mogući nedostatak i ograničenje ovog istraživanja malen je uzorak časopisa, malen broj objavljenih radova i kratko razdoblje koje onemogućuje generalizaciju. U skladu s time, u budućim bi istraživanjima ove tematike trebalo analizom obuhvatiti veći broj časopisa i radova u duljem periodu. Isto tako, buduća bi se istraživanja mogla posvetiti uspoređivanju hrvatskih i stranih istraživanja o odgoju i obrazovanju darovitih učenika kako bi se uvidjele sličnosti i razlike te potaknule kvalitetnije promjene prakse u Republici Hrvatskoj. S druge strane, u analiziranim radovima prevladava kvantitativna metodologija, pa bi se naredna istraživanja mogla posvetiti kvalitativnim oblicima istraživanja obrazovanja darovitih učenika. Uz to, potrebno je više istraživati stavove i

mišljenja stručnih suradnika te kvalitetu pružene i dobivene obrazovne podrške darovitim učenicima. No, da bi se povećala kvaliteta budućih istraživanja o darovitim učenicima važna je intenzivna suradnja praktičara i znanstvenika, veća zainteresiranost Republike Hrvatske za materijalna ulaganja u obrazovanje učenika s posebnim potrebama, kao i posvećenost oblikovanju kvalitetnijeg obrazovanja i usavršavanja budućih i zaposlenih učitelja.

Daroviti su učenici biseri našeg društva (Nikčević-Milković i sur., 2016) kojima je potrebna sustavna pomoć i poticaj od strane njima važnih odraslih. Primjerenom potporom i holističkim razumijevanjem njihovih specifičnih osobitosti i potreba može im se barem pokušati pružiti ono što zaslužuju kako bi nam oni to isto vratili svojim izvanrednim radovima i doprinosima u napretku cijelog svijeta.

12. Popis literature

1. Adžić, D. (2011) Darovitost i rad s darovitim učenicima. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LVII (25). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/71653> [20. travnja 2021.]
2. Alagić, I. (2019) Zadaci konvergentno-integrativnog i divergentno-eksploratornog mišljenja u osnovnoškolskim udžbenicima – analiza sadržaja. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LXV (1-2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/233546> [20. travnja 2021.]
3. Aleksić, V., Ivanović, M. (2017a) Spol i profil višestrukih inteligencija mlađih adolescenata kao prediktori preferenci igranja digitalnih igara. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 19 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=276893 [22. travnja 2021.]
4. Aleksić, V., Ivanović, M. (2017b) Pregled literature o empirijskim istraživanjima o utjecaju digitalnih igara na stilove učenja i višestruke inteligencije. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 19 (2). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=273843 [22. travnja 2021.]
5. Altun, F., Yazici, H. (2014) Perfekcionizam, školska motivacija, stilovi učenja i akademski uspjeh darovitih i nedarovitih učenika. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 16 (4). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=196457 [22. travnja 2021.]
6. Bedeniković Lež, M. (2017) Gifted pupils in the croatian and slovenian educational system. *Metodički obzori* [online], 12-1 (24). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/198408> [27. travnja 2021.]
7. Brajčić, M., Kušević, D., Pupiće Bakrač, M. (2018) Identifikacija likovno nadarene djece u nastavi likovne kulture. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 20 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=304856 [22. travnja 2021.]

8. Brđanović, D. (2015) Glazbena darovitost i obrazovni sustav. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu* [online], 64 (4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/153135> [21. travnja 2021.]
9. Burger, A., Rogulj, N., Papić, V., Čavala, M. (2016) Sportska darovitost učenika i učenica Splitsko-dalmatinske županije. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 18 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=247901 [22. travnja 2021.]
10. Cvetković-Lay, J., Sekulić Majurec, A. (1998) *Darovito je, što ću s njim?*. Zagreb: Alinea.
11. Cvetković – Lay, J. (2010) *Darovito je, što ću sa sobom? Priručnik za obitelj, vrtić i školu*. Zagreb: Alinea.
12. Čudina-Obradović, M. (1991) *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje. Drugo izdanje*. Zagreb: Školska knjiga.
13. Demirok, M., Ozcan, D. (2016) Skala percepcije nastavnika o darovitim učenicima: istraživanje valjanosti i pouzdanosti. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 18 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=247909&show=clanak [22. travnja 2021.]
14. Gardner, H. (1993) *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
15. George, D. (2005) *Obrazovanje darovitih: Kako identificirati i obrazovati darovite i talentirane učenike*. Zagreb: Educa.
16. Horvat, B. (2021) Nadareni učenici i didaktičke igre. *Varaždinski učitelj - digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 4 (5). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/246854> [27. travnja 2021.]
17. Ivanović, J., Törteli Telek, M. (2014), Basics of differentiated instruction and its organization forms. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LX (31). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/125299> [20. travnja 2021.]
18. Jukić, T., Jakovčević, P. (2012) Nadarenost kao pedagoški problem: empirijsko istraživanje na uzorku osnovnih škola. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku*

- teoriju i praksu* [online], 61 (4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/94778> [21. travnja 2021.]
19. Kadum, S. i Hozjan, D. (2015) *Darovitost u nastavi*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
  20. Karijašević, L. (2013) Izazovi učitelja u radu s darovitom djecom. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu* [online], 8 (17). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106251> [27. travnja 2021.]
  21. Koren, I. (1989) *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*. Zagreb: Školske novine: Prosvjetni savjet SR Hrvatske.
  22. Koren, I. (2011) Tjelesno – zdravstveni status osoba s visokim intelektualnim sposobnostima. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 152 (2). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=123104 [22. travnja 2021.]
  23. Koren, I. (2013) Povijesni osvrt na konceptualizaciju pojave nadarenosti. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 154 (3). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/138807> [22. travnja 2021.]
  24. Kovačec, V. (2021) Rad s nadarenim učenicima trebao bi svakom učitelju pružiti izazov i priliku za kreativni rad. *Varaždinski učitelj - digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 4 (5). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/246641> [27. travnja 2021.]
  25. Kovačić, A. (2019) Oblici rada s nadarenim učenicima u osnovnoj školi. *Varaždinski učitelj - digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 2 (2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/224279> [27. travnja 2021.]
  26. Kovačić, B., Črčinović Rozman, J. (2014) Glazbeno talentirana djeca u osnovnim školama u Sloveniji: Razlike prema spolu i dobi u području glazbenih sposobnosti. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 16 (4). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=196459 [22. travnja 2021.]
  27. Krafft von, T., Semke, E. (2008) *Kako otkriti i potaknuti darovitost*. Zagreb: Mozaik knjiga d.o.o.

28. Letić, M., Milutinović, J., Grandić, R. (2017) Liderski potencijal darovitih učenika. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 19 (4). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=286992 [22. travnja 2021.]
29. Mönks, F.J., Pflüge, R. (2005) *Gifted Eduaticon in 21 European Countries: Inventory and Perspective*. Radboud University Nijmegen. [online] Dostupno na: <https://www.giftedforyou.eu/plovdiv-guide/17.pdf> [22. lipnja 2021.]
30. Narodne novine (1991) *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika*. Zagreb: Narodne novine d.d., 34.
31. Nikčević-Milković, A., Jerković, A., Rukavina, M. (2016) Stanje, problemi i potrebe rada s darovitim učenicima u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj. *Magistra Iadertina* [online], 11 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/177627> [23. travnja 2021.]
32. Okroša, J., Ravić, S. (2018) Povezanost učeničkog procjenjivanja darovitosti, inteligencije i socijalnog statusa procjenjivanih učenika. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LXIV (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/219665> [20. travnja 2021.]
33. Okur, A., Alevli, O. (2018) Vještine medijske pismenosti kod darovitih učenika. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 20 (1). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=293953 [22. travnja 2021.]
34. Pangrčić, P., Željeznov Seničar, Kukanja Gabrijelčić, M. (2020) Action research as a method of improvement of school practice while educating gifted students. *Odgojno-obrazovne teme* [online], 3 (6). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=362587 [27. travnja 2021.]
35. Pangerc Žnidaršić, T. (2020) Kako zaposliti sposobnije učenike. *Varaždinski učitelj - digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 3 (3). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/237996> [27. travnja 2021.]

36. Pavleković, M., Zekić-Sušac, M., Đuređević, I. (2011) Model neuronskih mreža za predviđanje matematičke darovitosti u djece. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 13 (1). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=113044 [22. travnja 2021.]
37. Pavlin-Bernardić, N., Ravić, S., Borović, K. (2016) Stavovi roditelja, učitelja i učenika prema programima za nadarene učenike. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LXII (2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/179041> [20. travnja 2021.]
38. Perković Krijan, I., Borić, E. (2015) Teachers' Attitudes Towards Gifted Students and Differences in Attitudes Regarding the Years of Teaching. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 15 (sp.ed. 1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/137682> [22. travnja 2021.]
39. Perković Krijan, I., Jurčec L., Borić, E. (2015) Stavovi učitelja primarnog obrazovanja prema darovitim učenicima. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 17 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=216349 [22. travnja 2021.]
40. Petek Pelcl, J. (2020) Daroviti učenici i matematika. *Varaždinski učitelj: digitalni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 3 (4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/241814> [27. travnja 2021.]
41. Pleić, N. (2010) Mišljenje i stavovi učitelja o darovitim učenicima. *Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu* [online], 59 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82339> [21. travnja 2021.]
42. Posavec, M. (2010) Višestruke inteligencije u nastavi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LVI (24). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/63278> [20. travnja 2021.]
43. Ravlić, D. (2018) Znanja i stavovi učitelja o prilagodbi likovne kulture umjetnički darovitoj djeci. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], 64 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/219668> [20. travnja 2021.]
44. Ražov, E., Miočić, A. (2017) Darovitost i dar života. *Magistra Iadertina* [online], 12 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/195769> [23. travnja 2021.]

45. Rončević Zubković, B., Ožbolt, D. (2020) Iskustvo zanesenosti kod likovno darovitih osnovnoškolaca u programu LIADO. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 161 (1-2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/239893> [22. travnja 2021.]
46. Satler, N. (2020) Dvostruko iznimne djece. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 3 (4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/241963> [27. travnja 2021.]
47. Sindik, J. (2010) Povezanost emocionalne kompetencije te mašte i empatije odgojitelja sa stavovima o darovitoj djeci. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LVI (24). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/63279> [20. travnja 2021.]
48. Skočić Mihić, S., Lončarić, D., Kolombo, M., Perger, S., Nastić, M., Trgovčić, E. (2014) Samoprocijenjene kompetencije studenata učiteljskog studija za rad s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 154 (3). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/138849> [22. travnja 2021.]
49. Skupnjak, D. (2019) Socio-emocionalne osobitosti darovitih i moguće poteškoće. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 2 (2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/224269> [27. travnja 2021.]
50. Slavić, A. (2010) Gardnerov model višestrukih inteligencija. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu* [online], 59 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82336> [21. travnja 2021.]
51. Suświłło, M. (2020) Gifted student in a polish school in the perception of teachers, parents and the child: the interpretative research. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu* [online], 69 (2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/249029> [21. travnja 2021.]
52. Svalina, V., Matijević, M. (2011) Glazbeno daroviti učenici na primarnom stupnju školovanja. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 152 (3-4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82784> [22. travnja 2021.]

53. Šimunović, Z. (2013) Otkrivanje i rad s darovitim učenicima u glazbenoj školi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LIX (29). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/121410> [20. travnja 2021.]
54. Škoda Đurin, J., Mikulić, G., Ćurković, N. (2020) Nominacijski upitnici u identifikaciji darovitih učenika. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 161 (3-4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/249647> [22. travnja 2021.]
55. Tatalović Vorkapić, S., Puž, J. (2018) Značajke socioemocionalne dobrobiti i pozitivnog mišljenja kod darovite djece. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu* [online], 67 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/213808> [21. travnja 2021.]
56. Vlahović-Štetić, V. (2008) *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi. Drugo dopunjeno i izmijenjeno izdanje*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
57. Vranjković, Lj. (2010) Daroviti učenici. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LVI (24). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/63364> [20. travnja 2021.]
58. Vrdoljak, G., Velki, T. (2012) Metakognicija i inteligencija kao prediktori školskog uspjeha. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 14 (4). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=139395&show=clanak [22. travnja 2021.]
59. Vučemil, M., Kovačević, M. (2010) Darovita, talentirana i kreativna djeca – potencijalni stručnjaci i stvaratelji. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu* [online], 59 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82341> [21. travnja 2021.]
60. Winner, E. (2005) *Darovita djeca: mitovi i stvarnost*. Lekenik: Ostvarenje.
61. Zrilić, S., Marin, D. (2017) Zakonski okvir odgoja i obrazovanja darovitih učenika u Republici Hrvatskoj. *Magistra Iadertina* [online], 12 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/195774> [23. travnja 2021.]

62. Zrilić, S. (2018) Razlikovni kurikulum kao pretpostavka uspješne inkluzije. *Magistra Iadertina* [online], 13 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/217840> [23. travnja 2021.]
63. Žakelj, A., Ivanuš Grmek, M. (2013) Grupiranje učenika prema sposobnostima i uspjeh učenika na državnoj maturi. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 15 (2). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=155365 [22. travnja 2021.]

13. Prilozi

13.1. Prilog 1

1. Adžić, D. (2011) Darovitost i rad s darovitim učenicima. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LVII (25). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/71653> [20. travnja 2021.]
2. Alagić, I. (2019) Zadaci konvergentno-integrativnog i divergentno-eksploratornog mišljenja u osnovnoškolskim udžbenicima – analiza sadržaja. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LXV (1-2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/233546> [20. travnja 2021.]
3. Aleksić, V., Ivanović, M. (2017a) Spol i profil višestrukih inteligencija mlađih adolescenata kao prediktori preferenci igranja digitalnih igara. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 19 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=276893 [22. travnja 2021.]
4. Aleksić, V., Ivanović, M. (2017b) Pregled literature o empirijskim istraživanjima o utjecaju digitalnih igara na stilove učenja i višestruke inteligencije. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 19 (2). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=273843 [22. travnja 2021.]
5. Altun, F., Yazici, H. (2014) Perfekcionizam, školska motivacija, stilovi učenja i akademski uspjeh darovitih i nedarovitih učenika. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 16 (4). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=196457 [22. travnja 2021.]
6. Ambrosi-Randić, N., Hadžiselimović, Dž. (2010) Emocije pri ispitivanju intelektualnih sposobnosti učenika. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja* [online], 17 (1-2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/68499> [26. travnja 2021.]
7. Bedenković Lež, M. (2017) Gifted pupils in the croatian and slovenian educational system. *Metodički obzori* [online], 12-1 (24). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/198408> [27. travnja 2021.]

8. Brajčić, M., Kušević, D., Pupiće Bakrač, M. (2018) Identifikacija likovno nadarene djece u nastavi likovne kulture. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 20 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=304856 [22. travnja 2021.]
9. Brđanović, D. (2015) Glazbena darovitost i obrazovni sustav. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu* [online], 64 (4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/153135> [21. travnja 2021.]
10. Burger, A., Rogulj, N., Papić, V., Čavala, M. (2016) Sportska darovitost učenika i učenica Splitsko-dalmatinske županije. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 18 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=247901 [22. travnja 2021.]
11. Demirok, M., Ozcan, D. (2016) Skala percepcije nastavnika o darovitim učenicima: istraživanje valjanosti i pouzdanosti. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 18 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=247909&show=clanak [22. travnja 2021.]
12. Grgić, N., Babić Čikeš A., Ručević S. (2014) Emocionalna inteligencija, agresivno i prosocijalno ponašanje učenika rane adolescentske dobi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], 60 (32). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/131206> [20. travnja 2021.]
13. Horvat, B. (2021) Nadareni učenici i didaktičke igre. *Varaždinski učitelj - digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 4 (5). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/246854> [27. travnja 2021.]
14. Ivanović, J., Törteli Telek, M. (2014), Basics of differentiated instruction and its organization forms. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LX (31). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/125299> [20. travnja 2021.]
15. Jukić, T., Jakovčević, P. (2012) Nadarenost kao pedagoški problem: empirijsko istraživanje na uzorku osnovnih škola. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu* [online], 61 (4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/94778> [21. travnja 2021.]

16. Kalčić, D. (2019). „Mojca Kukanja Gabrijelčič i Keli Gorela. Nadarjenost na predškolski stopnji. 2018, 170 str.“ *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LXV (1-2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/233570> [20. travnja 2021.]
17. Karijašević, L. (2013) Izazovi učitelja u radu s darovitim djecom. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu* [online], 8 (17). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106251> [27. travnja 2021.]
18. Koren, I. (2011) Tjelesno – zdravstveni status osoba s visokim intelektualnim sposobnostima. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 152 (2). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=123104 [22. travnja 2021.]
19. Koren, I. (2013) Povijesni osvrt na konceptualizaciju pojave nadarenosti. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 154 (3). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/138807> [22. travnja 2021.]
20. Kovačec, V. (2021) Rad s nadarenim učenicima trebao bi svakom učitelju pružiti izazov i priliku za kreativni rad. *Varaždinski učitelj - digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 4 (5). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/246641> [27. travnja 2021.]
21. Kovačić, A. (2019) Oblici rada s nadarenim učenicima u osnovnoj školi. *Varaždinski učitelj - digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 2 (2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/224279> [27. travnja 2021.]
22. Kovačić, B., Črčinović Rozman, J. (2014) Glazbeno talentirana djeca u osnovnim školama u Sloveniji: Razlike prema spolu i dobi u području glazbenih sposobnosti. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 16 (4). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=196459 [22. travnja 2021.]
23. Krulić, K., Velki, T. (2014) Ispitivanje povezanosti emocionalne inteligencije i nasilja među školskom djecom. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], 60 (32). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/131204> [20. travnja 2021.]

24. Letić, M., Milutinović, J., Grandić, R. (2017) Liderski potencijal darovitih učenika. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 19 (4). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=286992 [22. travnja 2021.]
25. Mihajlovski, Z. (2013) Perosonality, Intelligence And Music Instrument. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 15 (sp.ed. 1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106516> [5. lipnja 2021.]
26. Mikulić, M., Rački, Ž., Brajković, S. (2017) U prilog suglasnosti o darovitim učiteljima i obrazovanju kao domeni darovitosti. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 19 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=276899 [22. travnja 2021.]
27. Mužar Horvat, S. (2018) Sociometric status od gifted students in classroom and subject teaching in elementary school. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu* [online], 13 (1, (25)). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=335772 [27. travnja 2021.]
28. Nikčević-Milković, A., Jerković, A., Rukavina, M. (2016) Stanje, problemi i potrebe rada s darovitim učenicima u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj. *Magistra Iadertina* [online], 11 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/177627> [23. travnja 2021.]
29. Okroša, J., Ravić, S. (2018) Povezanost učeničkog procjenjivanja darovitosti, inteligencije i socijalnog statusa procjenjivanih učenika. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LXIV (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/219665> [20. travnja 2021.]
30. Okur, A., Alevli, O. (2018) Vještine medijske pismenosti kod darovitih učenika. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 20 (1). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=293953 [22. travnja 2021.]

31. Pangričić, P., Željeznov Seničar, Kukanja Gabrijelčić, M. (2020) Action research as a method of improvement of school practice while educating gifted students. *Odgajno-obrazovne teme* [online], 3 (6). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=362587 [27. travnja 2021.]
32. Pangerc Žnidaršić, T. (2020) Kako zaposliti sposobnije učenike. *Varaždinski učitelj - digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 3 (3). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/237996> [27. travnja 2021.]
33. Pavleković, M., Zekić-Sušac, M., Đuređević, I. (2011) Model neuronskih mreža za predviđanje matematičke darovitosti u djece. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 13 (1). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=113044 [22. travnja 2021.]
34. Pavlin-Bernardić, N., Ravić, S., Borović, K. (2016) Stavovi roditelja, učitelja i učenika prema programima za nadarene učenike. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LXII (2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/179041> [20. travnja 2021.]
35. Perković Krijan, I., Borić, E. (2015) Teachers' Attitudes Towards Gifted Students and Differences in Attitudes Regarding the Years of Teaching. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 15 (sp.ed. 1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/137682> [22. travnja 2021.]
36. Perković Krijan, I., Jurčec L., Borić, E. (2015) Stavovi učitelja primarnog obrazovanja prema darovitim učenicima. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 17 (3). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=216349 [22. travnja 2021.]
37. Petek Pelcl, J. (2020) Daroviti učenici i matematika. *Varaždinski učitelj: digitalni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 3 (4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/241814> [27. travnja 2021.]
38. Pleić, N. (2010) Mišljenje i stavovi učitelja o darovitim učenicima. *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu* [online], 59 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82339> [21. travnja 2021.]

39. Posavec, M. (2010) Višestruke inteligencije u nastavi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LVI (24). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/63278> [20. travnja 2021.]
40. Ravlić, D. (2018) Znanja i stavovi učitelja o prilagodbi likovne kulture umjetnički darovitoj djeci. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], 64 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/219668> [20. travnja 2021.]
41. Ražov, E., Miočić, A. (2017) Darovitost i dar života. *Magistra Iadertina* [online], 12 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/195769> [23. travnja 2021.]
42. Rijavec, M. (2011). „Cvetković-Lay, J., Kad bi se njih pitalo – priče iz radionica za darovitu djecu, biblioteka Darovito dijete, Alineja, Zagreb, 2010, 108 str.“ *Napredak: časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 152 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82757> [22. travnja 2021.]
43. Rončević Zubković, B., Ožbolt, D. (2020) Iskustvo zanesenosti kod likovno darovitih osnovnoškolaca u programu LIADO. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 161 (1-2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/239893> [22. travnja 2021.]
44. Satler, N. (2020) Dvostruko iznimne djece. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 3 (4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/241963> [27. travnja 2021.]
45. Sesar, M. (2017). „Deborah Vanderlinde Blair i Kimberly A. McCord (ur.). *Exceptional Pedagogy for Children with Exceptionalities*, Oxford University Press, 2016.“ *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LXIII (2). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=287736 [20. travnja 2021.]
46. Sindik, J. (2010) Povezanost emocionalne kompetencije te mašte i empatije odgojitelja sa stavovima o darovitoj djeci. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LVI (24). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/63279> [20. travnja 2021.]
47. Skočić Mihić, S., Lončarić, D., Kolombo, M., Perger, S., Nastić, M., Trgovčić, E. (2014) Samoprocijenjene kompetencije studenata učiteljskog studija za rad s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. *Napredak: Časopis za*

- interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 154 (3). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/138849> [22. travnja 2021.]
48. Skupnjak, D. (2019) Socio-emocionalne osobitosti darovitih i moguće poteškoće. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 2 (2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/224269> [27. travnja 2021.]
49. Slavić, A. (2010) Gardnerov model višestrukih inteligencija. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu* [online], 59 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82336> [21. travnja 2021.]
50. Sovar, I. (2013). „Jie-Qi Chen, Sean Moran, Howard Gardner (ur.): Multiple intelligences around the world, Jossey-Bass A Wiley Imprint; San Francisco, 2009, 411 str.“ *Napredak: časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 154 (4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/138822> [22. travnja 2021.]
51. Sušwiłło, M. (2020) Gifted student in a polish school in the perception of teachers, parents and the child: the interpretative research. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu* [online], 69 (2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/249029> [21. travnja 2021.]
52. Svalina, V., Matijević, M. (2011) Glazbeno daroviti učenici na primarnom stupnju školovanja. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 152 (3-4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82784> [22. travnja 2021.]
53. Šimunović, Z. (2013) Otkrivanje i rad s darovitim učenicima u glazbenoj školi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LIX (29). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/121410> [20. travnja 2021.]
54. Škoda Đurin, J., Mikulić, G., Čurković, N. (2020) Nominacijski upitnici u identifikaciji darovitih učenika. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* [online], 161 (3-4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/249647> [22. travnja 2021.]
55. Tatalović Vorkapić, S., Puž, J. (2018) Značajke socioemocionalne dobrobiti i pozitivnog mišljenja kod darovite djece. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu* [online], 67 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/213808> [21. travnja 2021.]

56. Valjan Vukić, V. (2015). „Smiljana Zrilić: Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole: priručnik za roditelje, odgojitelje i učitelje. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2013, str. 240.“ *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu* [online], 64 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/143876> [21. travnja 2021.]
57. Vranjković, Lj. (2010) Daroviti učenici. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], LVI (24). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/63364> [20. travnja 2021.]
58. Vrodljak, G., Velki, T. (2012) Metakognicija i inteligencija kao prediktori školskog uspjeha. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 14 (4). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=139395&show=clanak [22. travnja 2021.]
59. Vučemil, M., Kovačević, M. (2010) Darovita, talentirana i kreativna djeca – potencijalni stručnjaci i stvaratelji. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu* [online], 59 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82341> [21. travnja 2021.]
60. Vukoslav, J., Sindik, J. (2010) Povezanost dimenzija tri mjerna instrumenta za procjenu darovitosti i neverbalne inteligencije predškolske djece. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja* [online], 17 (1-2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/68500> [26. travnja 2021.]
61. Zrilić, S., Marin, D. (2017) Zakonski okvir odgoja i obrazovanja darovitih učenika u Republici Hrvatskoj. *Magistra Iadertina* [online], 12 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/195774> [23. travnja 2021.]
62. Zrilić, S. (2018) Razlikovni kurikulum kao pretpostavka uspješne inkluzije. *Magistra Iadertina* [online], 13 (1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/217840> [23. travnja 2021.]
63. Žakelj, A., Ivanuš Grmek, M. (2013) Grupiranje učenika prema sposobnostima i uspjeh učenika na državnoj maturi. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* [online], 15 (2). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=155365 [22. travnja 2021.]